

**RAPPORT
2014:2**

DIALOGKONFERANSER SOM VIRKEMIDDEL FOR SAMHANDLING

-Erfaringer fra VRI Finnmark

Line Mathisen, Vigdis Nygaard, Trine Kvidal

Tittel: **Dialogkonferanser som virkemiddel for samhandling – Erfaringer fra VRI Finnmark**

Forfattere: Line Mathisen, Vigdis Nygaard og Trine Kvidal

Norut Alta RAPPORT: 2014:3

ISBN: 9788275712392

Oppdragsgiver: Norges forskningsråd

Prosjektleder: Vigdis Nygaard

Oppsummering: Virkemidler for regional FoU og innovasjon – VRI - er Norges forskningsråds nasjonale program for innovasjon gjennom samhandling. Norut Alta har gjennomført et forskerprosjekt som ser på forutsetningene for å få til mer innovasjon i Finnmark.

Denne rapporten fokuserer spesielt på VRI-virkemiddelet dialog med bred medvirkning. Mer konkret tar vi for oss et spesielt verktøy som materialiserer dette virkemiddelet: Dialogkonferanser. Motivasjonen for å gjøre en egen undersøkelse med dialogkonferanse som omdreiningspunkt, er todelt. Vi ønsker for det første å bygge kunnskap knyttet til dialogverktøyet, for slik å bidra til bedre forståelse rundt denne måten å jobbe på for å stimulere til regional samhandling og innovasjon. Dernest ønsker vi å bidra med kunnskap som vil være relevant for VRI-Finnmark, når de skal gjøre vurderinger og valg knyttet til arbeidsform og innretning i den neste VRI-perioden.

Emneord: Samhandling, VRI, Finnmark, innovasjon, dialog

Dato: Mai 2014

Forsidebilde: Fra dialogkonferansen for høyere utdanning, Foto Elisabeth Andersen

Utgiver: Norut Alta AS, Kunnskapsparken, Markedsgata 3, 9506 ALTA
Telefon: 78457100
Epost: post@finnmark.norut.no
www.norut.no/alta

Forord

Virkemidler for regional FoU og innovasjon – VRI - er Norges forskningsråds nasjonale program for innovasjon gjennom samhandling. Denne rapporten er utarbeidet i forlengelsen av følgeforskningen på VRI-Finnmark, som har vært en viktig del av forskningsprosjektene "Nye roller, samspill og vilkår for kunnskapsutvikling i regionale og lokale utviklingsprosesser" og "Finnmarksinstitusjoners posisjon i nye industrielle innovasjonsprosesser i nord."¹ Begge forskningsprosjektene har mottatt finansiering fra VRI-programmet i Forskningsrådet samt hatt en regional medfinansiering fra Finnmark fylkeskommune og Innovasjon Norge. Gjennom følgeforskning av aktivitetene i samhandlingsprosjektet i VRI-Finnmark, studerte vi i forskerprosjektet i en tidlig fase aktører, sammensetning og samhandling i regionale innovasjonssystem med utgangspunkt i Finnmark.

Denne rapporten fokuserer spesielt på VRI-virkemiddelet dialog med bred medvirkning. Mer konkret tar vi for oss et spesielt verktøy som materialiserer dette virkemiddelet: Dialogkonferanser. Motivasjonen for å gjøre en egen undersøkelse med dialogkonferanse som omdreiningspunkt, er todelt. Vi ønsker for det første å bygge kunnskap knyttet til dialogverktøyet, for slik å bidra til bedre forståelse rundt denne måten å jobbe på for å stimulere til regional samhandling og innovasjon. Dernest ønsker vi å bidra med kunnskap som vil være relevant for VRI-Finnmark, når de skal gjøre vurderinger og valg knyttet til arbeidsform og innretning i neste VRI-perioden.

Rapporten baserer seg på informasjon fra dokumentstudier, observasjoner, og intervju med utgangspunkt i dialogkonferanser som har vært (del)finansiert og/eller organisert av VRI-Finnmark. Arbeidet er utført av seniorforskerne Trine Kvidal, Line Mathisen og Vigdis Nygaard i Norut Alta.

Forskergruppa vil takke alle informantene som har bidratt med informasjon, og vi ønsker også å takke VRI-Finnmark som har skaffet til veie en rekke relevante dokumenter om arbeidet med dialogkonferanser i Finnmark.

Alta 8. mai 2014

Stig Karlstad
Konstituert direktør Norut Alta

¹ Det første forskerprosjektet startet egentlig ikke opp før i 2008, men allerede i 2007 startet man et forprosjekt som en oppstart av det kommende forskerprosjektet. Det ble i forprosjektet gjennomført en første litteraturgjennomgang og det ble gjort en empirisk kartlegging av aktører, nettverk og interesser i innovasjonsarenaene i Finnmark.

Innhold

FORORD	5
INNHold	7
SAMMENDRAG	9
1 INNLEDNING	10
1.1 VRI-PROGRAMMET	10
1.2 FoU OG REGIONAL UTVIKLING	11
1.2.1 VRI-Finnmark - samhandlingsprosjektet	13
1.2.2 VRI-Finnmark - forskerprosjektet	14
1.3 MÅLSETNING FOR RAPPORTEN	14
1.4 ORGANISERING AV RAPPORTEN	16
2 TEORETISKE ANSATSER: INNOVASJON, KUNNSKAP OG LÆRING	18
2.1 SAMSPILL FOR INNOVASJON	18
2.2 ULIKE KUNNSKAPSKATEGORIER	19
2.3 EN REGIONAL KUNNSKAPSTILNÆRMING	20
2.3.1 Et regionalpolitisk perspektiv	21
3 DIALOGKONFERANSEN SOM VIRKEMIDDEL FOR INNOVASJON	24
3.1 DIALOGKONFERANSENS FORM	24
3.2 DIALOGKONFERANSENS RØTTER	24
4 FINNMARK SOM CASE	27
5 METODISK OG ANALYTISK TILNÆRMING	30
5.1 CASE-TILNÆRMING	30
5.1.1 Datainnsamling	31
5.1.2 Dokumentstudier	31
5.1.3 Intervjuer	31
5.1.4 Observasjon	32
5.2 ANALYTISK PERSPEKTIV	32
5.2.1 ANT-inspirert tilnærming	32
6 DIALOGKONFERANSEN FOR INDUSTRI	34
6.1 BAKGRUNN OG PLANLEGGING I RESSURSGRUPPEN	34
6.2 GJENNOMFØRING AV DIALOGKONFERANSEN	37
6.3 KORT DISKUSJON OG OPPSUMMERING AV DIALOGKONFERANSEN FOR INDUSTRI	39
7 DIALOGKONFERANSEN FOR HØYERE UTDANNING	40
7.1 BAKGRUNN OG PLANLEGGING I RESSURSGRUPPEN	40
7.2 DEN FØRSTE DIALOGKONFERANSEN I ALTA	42
7.3 DIALOGKONFERANSENE I KIRKENES OG HAMMERFEST	42
7.4 KORT DISKUSJON/OPPSUMMERING AV DIALOGKONFERANSENE FOR HØYERE UTDANNING	44
8 DIALOGKONFERANSEN OM MINERALNÆRINGEN	46
8.1 BAKGRUNN OG PLANLEGGING I ARBEIDSGRUPPEN	46

8.2	GJENNOMFØRING AV DIALOGKONFERANSEN	48
8.3	DIALOGSEMINAR OM AKSEPTKRITERIER – ET OFFSPIN?	51
8.4	KORT DISKUSJON/OPPSUMMERING AV DIALOGKONFERANSENE FOR MINERALNÆRINGEN	52
9	AVSLUTTENDE KOMMENTARER/SAMMENSTILLING AV FUNN	54
	REFERANSER	57

Sammendrag

I denne undersøkelsen har vi studert tre dialogkonferanser som er gjennomført i Finnmark i løpet av 2012/2013. Vi har sett at disse dialogkonferansene har bidratt til å bevisstgjøre deltakere på de muligheter og utfordringer som regionen har i forhold til de tema som har vært diskutert på de ulike dialogkonferansene. Videre har vi sett at dialogkonferansen stimulerer aktiv deltakelse ved at deltakerne får komme med sine innspill. Dette viser at dialogkonferansene kan bidra til nye perspektiver og kan brukes som en forankring for videre utvikling av prosjekter som materialiserer seg i forlengelsen av konferansen. Samtidig viser våre undersøkelser at dialogkonferansen kanskje ikke er et tilstrekkelig virkemiddel for å få til innovasjon i en region som Finnmark, med svakt utviklet eller fraværende innovasjonssystemer. Dette materialiserer seg gjennom deltakernes oppsummeringer av forventinger i etterkant av dialogkonferansen:

Deltakerne forventer at arrangør følger opp konferansen med informasjon i form av en oppsummering av konferansen eller en rapport.

Deltakerne forventer at de stier som trækkes opp under konferansen skal konkretiseres i form av tiltak eller planer.

Deltakerne ønsker å bli invitert inn i relevante nettverk av aktører som har autoritet til å tilrettelegge for slike invitasjoner.

Deltakerne ønsker seg flere oppfølgende konferanser slik at de selv får flere muligheter til å bli enda bedre kjent med aktører.

Våre undersøkelser viser også at det er lite samhandling mellom regional FoU og spesielt private aktører i regionen. Det vi har sett viser at regional FoU (lokalisert i Finnmark) så langt kun har hatt et leverandøransvar i forhold til framskaffelse av bakgrunnsmateriale, og ikke en interaktiv rolle i nettverksbyggingsoppgaver. Det pekes på ulike grunner til dette, blant annet kan mulige årsaker være et resultat av den definerte problemstillingen for dialogkonferansen og synet på regional FoU som en mer eller mindre relevant aktører i den typen innovasjoner som er mulig å se for seg i regionen.

Avslutningsvis kan vi si at den korte tiden som har gått siden dialogkonferansene ble gjennomført, kan være en grunn til at det er vanskelig å si noe om dialogkonferansene vi har sett på fører til økt innovasjon og verdiskapning. Videre peker vi på at regionens svake innovasjonssystem kan vanskeliggjøre økt samhandling når tema for dialogkonferansen er for smalt definert. Dermed kan den samhandlingen som har skjedd under dialogkonferansene i beste fall bli vurdert som en begynnelse på en videre samhandling som kan føre til innovasjon i framtiden. Hvorvidt det fører til økt innovasjon i framtiden avhenger av alle aktørenes evne til å identifisere og bruke den nødvendige kunnskapen.

1 Innledning

Formålet med denne rapporten er å bidra med kunnskap om dialogkonferansen som virkemiddel i innovasjonsrelevante samhandlingsprosesser, med utgangspunkt i erfaringer fra Finnmark. Forskningsrådets VRI-program har fremmet bruk av dialogkonferansen som virkemiddel, eller verktøy, for samhandling som skal fasilitere læringsprosesser og bidra til økt grad av innovasjon. Dialogkonferanser er strukturerte arenaer for dialog mellom ulike målgrupper, og med mål om handling som et resultat av dialogprosessen. I en VRI-kontekst er de tenkt å fremme samhandling og innovasjon på tvers av nivå og næring gjennom å tilrettelegge for økt dialog mellom relevante aktører i en region. I denne rapporten ser vi nærmere på dialogkonferanser som verktøy for innovasjonsrelevant regional samhandling, med utgangspunkt i erfaringer fra samhandlingsprosjektet VRI-Finnmark.

1.1 VRI-programmet

Virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI) er Forskningsrådets "særlige satsing på innovasjon gjennom samhandling" (Forskningsrådet, 2013). VRI-programmet skal utvikle kunnskap om og evne til samhandlings- og innovasjonsprosesser i regionene, og fremme forskningsbasert innovasjon i norsk nærings- og arbeidsliv. I regi av VRI skal det fremmes samhandlingsaktiviteter mellom bedrifter og FoU-institusjoner.

Regionale VRI-satsinger, gjennom "samhandlingsprosjekt²," skal være basert på regionalt prioritere næringsrettede innsatsområder. Innenfor disse områdene skal en mobilisere til økt innovasjon ved å ta i bruk ulike typer virkemidler.³ De tre hovedvirkemidlene til VRI, kompetansemekling, personmobilitet og dialog med bred medvirkning, er tenkt å skulle forsterke hverandre, slik at de sammen bidrar til et bedre samarbeid mellom aktørene i det regionale innovasjonssystemet. Kompetansemekling og personmobilitet er begge virkemidler der personer med spesifikk FoU kompetanse jobber tett med enkelt bedrifter for å bidra til utvikling av bedrifter (Forskningsrådet 2013)

Dialog med bred medvirkning, og herunder dialogkonferanser, favner bredt og søker å invitere ulike aktører i en region til samhandling. Å stimulere til økt samarbeid og interaksjon mellom aktører, ofte innenfor spesifikke næringer, skal bidra til å øke den gjensidige påvirkningen og nyskaping mellom aktørene. Det er et sterkt fokus på å utvikle kunnskap på et tvers av regionale næringer og nivå, mellom aktører innenfor spesifikke næringer, FoU aktører og offentlig forvaltning (Finsrud, 2009). Dette fokuset er forankret i systemorientert innovasjonsteori og tanken om at samspillet mellom aktører innenfor et geografisk

² Samhandlingsprosjekt er gjennomført i alle landets VRI-regioner. Se <http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?c=Page&pagename=vri%2FHovedsidemal&cid=12245292352>

³ For å få på plass et regionalt samhandlingsprosjekt, må et regionalt partnerskap søke Forskningsrådet om midler. Hvis søknaden blir godkjent, mottar det regionale samhandlingsprosjektet inntil 50% av finansieringen fra Forskningsrådet; regional medfinansiering kreves for å få på plass de resterende 50%.

avgrenset område gir gode muligheter for innovasjon og kan forsterke effekten av de offentlige virkemidlene (Jakobsen og Døvigen, 2006). Ønsket om å få opp regionens innovasjonsevne er begrunnet ut i fra tanken om at regionens vekst avhenger av FoU og muligheten til å påvirke og delta i pågående regionale, nasjonale og globale utviklingsprosesser. Dette er også bakgrunnen for de regionale VRI samhandlingsprosjektene.

I tillegg til samhandlingsprosjektene er det gjennomført forskerprosjekter i de samme VRI-regionene. Regional FoU er sterkt koblet til samhandlingsprosjektene og forsker på spesielle utfordringer og muligheter for innovasjonsfremmende regional samhandling. Spørsmål som forsøkes besvart gjennom forskerprosjektene er:

- Hvordan påvirke betingelsene for regionale utviklings- og innovasjonsprosesser?
- Hvordan skape effektivt samspill på tvers av profesjoner, sektorer og fag?
- Hvordan få til innovasjon og samspill mellom ulike geografiske nivåer?
- Hvordan utvikle regionale fortrinn i en global økonomi?

Videre er det et sterkt fokus på den nordiske samarbeidsmodellen.

- Hvordan kan den nordiske samarbeidsmodellen videreutvikles i et samfunn med økt betydning av nye næringer med svakere tradisjoner for partssamarbeid?

1.2 FoU og regional utvikling

Innovasjonsforskning viser at i Norge ser det ut som om innovasjonsressurser og resultat henger sammen med sentralitet, bedriftens størrelse, kunnskapsoverføring og samarbeid med FoU, og internasjonalt samarbeid (Gundersen og Onsager 2011). I et regionalt perspektiv har man funnet at innovative regioner i Norge ofte har et mer FoU intensivt næringsliv, sterk industrispesialisering, stor grad av innovasjonssamarbeid (kunder, FoU, flere geografiske nivå) og høyere innovasjons – og nyetableringsrater enn regioner som ikke innoverer (Gundersen og Onsager 2011). I takt med økende kunnskap om hvordan innovasjon påvirkes av samhandling hvor FoU er en fellesnevner, har også VRI økt sitt fokus på FoU i regionale utviklingsprosesser. VRI fremhever at forskningen skal være koblet til samhandlingsaktivitetene og bidra til å utvikle kunnskap som styrker gjennomføringen av de enkelte VRI-satsingene (Forskningsråd, 2013b). FoU er ansett som en viktig kunnskapsleverandør inn i samhandlingsprosjektene samtidig som FoU er forventet å levere forskningsoppdrag.

De ulike VRI regionene i Norge har en ulik grad og variasjon innenfor virkemiddelbruken, som også påvirker hvilke FoU miljø som blir invitert inn. Praksisen varierer blant annet med hvilke aktører og tema som er tilknyttet de ulike VRI prosjektene. Graden av suksess

avhenger av kvaliteten på dette samarbeidet og synergieffekter mellom VRI og andre virkemidler som er i bruk blant aktørene. En av utfordringene for VRI regionalt kan dermed knyttes til den normative og deskriptive systemforståelsen av innovasjon som ligger til grunn for virkemiddelbruk og målformuleringer. Spesielt handler det kanskje om aktørenes forståelse hvordan FoU påvirker dynamikken og kunnskapsflyten i regionale nettverk. Nytteverdien av FoU som samhandlingspartner for regional utvikling knyttes videre til at den kunnskapen som FoU besitter er viktig for å styrke et nettverks absorberingsevne gjennom kunnskapsoverføring og læring hos de enkelte aktørene (Caniëls & van den Bosch, 2011). Videre avhenger samhandling mellom FoU og regionale aktører av hvilke motivasjoner og muligheter disse har for å delta i interaksjon. Viktigheten av aktørenes evne til å ta i bruk kunnskap understrekes av det økende globale fokus på kunnskap som driver for utvikling. I et kunnskapsøkonomisk perspektiv, hvor kunnskap og læring ansees som viktige parameter for regional verdiskapning, vil regionale aktørers absorberingsevne være spesielt viktig (Carbonara & Tavassoli, 2013). Aktørers absorberingsevne knyttes videre til regional innovasjonsevne gjennom økt nettverkskapital tilført ved deltakelse i regionale, nasjonale og globale nettverk (se for eksempel Doloreux & Parto, 2004a; Huggins & Thompson, 2013). FoUs økende grad av deltakelse i den sosioøkonomiske utviklingen som også innebærer kommersialisering av kunnskap, utgjør derfor en viktig del av en regional samhandlingsmodell for innovasjon (som for eksempel Triple helix -TH og regionale innovasjonssystem - RIS). For å forstå samhandlingsdynamikken i regionale nettverk og da kanskje spesielt for FoU som en aktør med et spesielt kunnskapsansvar som kan føre til økt verdiskapning og innovasjon, er det nødvendig å øke kunnskapen om regionale aktørers samhandling. Dialogkonferansen kan således være et verktøy som kan bidra til å gi innsikt i mekanismer som regulerer og påvirker samspill mellom FoU og de ulike regionale aktørene. Dialogkonferansen som et innovasjons politisk virkemiddel har til hensikt å understøtte regional kollektiv læring hvilket innebærer videreutvikling av regional kunnskap og kompetanse i nettverk. Dermed blir interaksjon et fokusområde, og spesielt interaksjon mellom kunnskapsproduserende og kunnskapstørste aktører. Ettersom kunnskap, læring og nettverk har en sentral plass i VRI, er det spesielt interessant å se på hva dialogkonferansen betyr for a) etablering av nettverk, b) overføring av kunnskap og c) ekstern og intern læring. Dialogkonferansen kan dermed bidra til å identifisere utfordringer og muligheter for tverrfaglig samarbeid med større sannsynlighet for å utløse synergieffekter, og kanskje spesielt FoU samarbeid i regionene med svake innovasjonsnettverk. Reelle dialoger i bredt anlagte dialogkonferanser kan bidra til å løfte fram viktige regionale problemstillinger samtidig som de kan bringer med seg muligheten for reel kunnskapsdeling og iverksetting av tiltak.

Basert på teorier om regionale innovasjonssystemer er nettverk, kunnskap og læring sentrale elementer som kan bidra til å øke den helhetlige kompetansen og kunnskapen som trengs for å kunne dra nytte av og utvikle ressursene i regionen. Dette innebærer økt kunnskap om elementer som er ansett som sentrale i kollektive innovasjonsprosesser,

elementer som bidrar til interne utviklingsprosesser i enkeltbedrifter, og hva som bidrar til større og sterkere nettverk mellom delsystem som FoU, privat og offentlig næring samt gode relasjoner til relevante internasjonale aktører. Det som binder disse elementene sammen er dialogen.

Ved å utvikle dialogen mellom ulike aktører som FoU og andre aktører i innovasjonssystemet, kan forholdene legges til rette for at aktørene i regionen kan etablere et eget innovasjonssystem. På sikt skal disse kunne bli konkurransedyktig nok til å løse de utfordringene som nå materialiserer seg som et resultat av utviklingen i ressursbaserte næringer. I lys av dette er det ikke overraskende at dialog som verktøy har vært vektlagt i VRI. Forståelsen av innovasjon som læring og samhandling, samt utviklingen i ressursbaserte næringer understreker viktigheten av ytterligere kunnskap om hvordan forholdet mellom innovasjon/verdiskaping, relasjonsbygging/nettverk og læring mellom regionale bedrifter, FoU og offentlige aktører skapes og utvikles i regionen.

1.2.1 VRI-Finnmark - samhandlingsprosjektet

VRI Finnmark representerer Finnmarks regionale samhandlingsprosjekt. Det ble etablert i 2007 for å bidra til å realisere sentrale mål uttalt i regionale strategier for næringsutvikling, kunnskapsutvikling og internasjonalt samarbeid. Finnmark fylkeskommune har vært prosjekteier for VRI Finnmark sitt samhandlingsprosjekt, og prosjektet har vært styrt av en styringsgruppe⁴. Prosjektledelsen har ligget hos Høgskolen i Finnmark/UIT i samarbeid med Origo, og i perioden har det vært flere ulike personer i rollen som prosjektleder og prosjektarbeidere.

Siden 2007 har VRI Finnmark bidratt til realiseringen av regionale prosjekter innenfor områder som energi, industri, reiseliv og mat. Med bakgrunn i den utviklingen som har skjedd i løpet av de siste årene i Finnmark, har det regionale VRI-prosjektet utpekt innsatsområder som olje og energi, industri og utdanning som viktige strategiske områder for videre utvikling av regionen. Sentral i slik utvikling anses det å støtte opp om samhandlingsprosesser hvor FoU har en sentral plass som videreutvikler av strategiske nærings samarbeid regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Ambisjonene til VRI Finnmark er å forbedre den regionale innovasjonsevnen gjennom å bidra til økt samhandling mellom aktører i regionen. Gjennom å øke kompetansen i næringslivet ved i større grad å integrere FoU-ressurser (i næringsutvikling) med bedrifter og offentlig næring, skal det skape et bedre grunnlag for innovasjon i regionen. Dette er gjort ved å gi økonomisk støtte til bedrifters forprosjekter (bedriftsprojekter) som ønsker å knytte til seg FoU for å løse konkrete utfordringer. Næringshagene og VRI-sekretariatet har hatt en rolle

⁴ Styringsgruppa har representanter fra Finnmark fylkeskommune, Innovasjon Norge i Finnmark, Høgskolen i Finnmark/UiT, Norges forskningsråds representant i Finnmark, LO-Finnmark, NHO-Finnmark og Norut Alta. Prosjektleder fra Origo forbereder saker og deltar i møtene men har ikke stemmerett. Følgeforsker fra Norut Alta, og fylkeskommunens representant med ansvar for forskning har hatt observatørstatus.

som veileder for bedrifter som ønsker å utforme søknader og har som kompetansemekler formidlet kontakt mot FoU der det har vært nødvendig.

Samhandlingsarenaer, som dialogkonferansen, har vært et mye brukt og viktig verktøy for samhandlingsprosjektet VRI Finnmark, og for VRI er det derfor avgjørende at verktøyet kan skape en effekt utover selve innholdet i konferansen. Selv om det er et verktøy som er mye brukt finnes det relativt lite forskningsbasert kunnskap tilgjengelig om effekten av slike arenaer. Innholdet i konferansen skal danne grunnlaget for fremtidig økt samhandling, gjennom å etablere en felles forståelse og dialog, eller utgangspunkt for videre samhandling. Parallelt med dette er det viktig å øke forståelsen for VRI Finnmarks rolle i innovasjons- og næringsutvikling i regionen, med det fokus VRI Finnmark har på kunnskapsinstitusjoners bidrag i slike prosesser.

1.2.2 VRI-Finnmark - forskerprosjektet

Parallelt med samhandlingsprosjektet har Norut Alta gjennomført et forskningsprosjekt i VRI region Finnmark (2007-2013). En av oppgavene har vært å gjennomføre en følgeforskning ved å følge opp bedrifter som har mottatt støtte til forprosjekter fra samhandlingsprosjektet til VRI-Finnmark⁵. Denne delen er altså sterkt knyttet opp til samhandlingsprosjektet og løfter fram som funn at Finnmarksbedriftene som har mottatt forprosjektstøtte for bruk av forskerkompetanse i liten grad finner relevante forskningsmiljøer i fylket. De må ut av fylket, ofte også ut av landsdelen, og i noen tilfeller til utlandet for å finne den rette kompetansen. I sammenligning med andre VRI-regioner fremstår Finnmark som en region med et tynt lokalt næringsmiljø, og kompenserer for dette ved å samarbeide med aktører utenfor regionen. (Abelsen et al, 2013).

1.3 Målsetning for rapporten

Nettverk, relasjoner og kunnskap er sentrale byggesteiner i VRIs tenkning om hvordan demokratiserte dialogprosesser kan sette i gang (kollektive) læringsprosesser i og mellom bedrifter. Erkjennelsen om at nettverk, relasjoner og kunnskap er viktig for regional innovasjon har bidratt til mye kunnskap om hvordan ulike nettverk fungerer, og hvordan nettverksaktørers ulike typer kunnskap påvirker innovasjon (B. T. Asheim & Coenen, 2005; B. T. Asheim & Isaksen, 1997). Det er derimot forsket mindre på hvordan innovative nettverk skapes (se for eksempel Gausdal, 2008) Det er derfor et stort behov for å vite mer om hvilke elementer som påvirker utviklingen av innovative nettverk, og denne rapporten vil spesielt undersøke om dialogkonferansen bidrar til relasjoner og kunnskapsdeling som igangsetter nye læringsprosesser med potensial til å øke regionens innovasjonsevne.

⁵ Dette har vært en viktig del av forskningsprosjektene "Nye roller, samspill og vilkår for kunnskapsutvikling i regionale og lokale utviklingsprosesser (2007-2009)" og "Finnmarksinstitusjoners posisjon i nye industrielle innovasjonsprosesser i nord (2010-2013)".

Målsetningen for rapporten er derfor å si noe om hvilke erfaringer som er gjort ved dialogkonferanser i Finnmark: Styrker, svakheter, oppfølging og resultat er noen elementer som vi ønsker å belyse. Å studere prosessene hvor aktørene gis mulighet til samhandling kan bidra med innsikt i hvordan kunnskap deles og brukes, spesielt hvordan den forskningsbaserte kunnskapen i innovasjonsprosesser i Finnmark etableres og fordeles. Videre vil man kunne få en bedre forståelse av hvordan aktørene forstår dialogkonferansen med de implikasjoner dette har for samhandling. Dette kan bidra til ny kunnskap om regionens samhandlingsmønstre og hvorvidt eksisterende samhandling kan knyttes til etableringen av nye nettverk, relasjoner eller læringsprosesser knyttet til FoU.

For VRI sentralt, VRI Finnmark og andre som er interessert, er det viktig å få slik innsikt da det kan bidra til en bedre posisjonering av virkemidlene for etablering av samhandlingspartnere/mønstre, relasjoner og felles læring. Spesielt er kunnskap som utgangspunkt for samhandling viktig og da blir det også viktig å følge VRIs rolle for felles læring omkring innovasjoner og næringsutvikling i regionen og hvordan kunnskapsinstitusjoner bidrar til denne læringen. I denne sammenheng er det viktig for VRI å øke egen kunnskap om implementering og effekt av viktige virkemidler.

Denne rapporten representerer et bidrag for å bygge kunnskap og forståelse knyttet til samhandlingsverktøyet «dialogkonferanse», spesielt slik det har fungert som en del av VRI-Finnmarks arbeid. Vi er spesielt interessert i hvordan dette verktøyet kan fungere med hensyn til å involvere aktører fra ulike felt i Triple helix modellen (næring, FoU, virkemiddelapparatet), og da spesielt på rollen til regionale kunnskapsaktører. VRIs styringsgruppe har som regional myndighetsrepresentant i Finnmark -som oppgave å legge til rette for en nedenfra og opp tilnærming til innovasjon, som skal resultere i utvikling av nettverk og økt regional samhandling. De ulike aktørene skal bidra med kunnskap som deles i et nettverk og som kan føre til utvikling av ny kunnskap og innovasjon. Hensikten med dialogkonferanser er at på grunnlag av konkrete spissede tema skal de relevante regionale aktørene bli kjent med hverandres kompetanse og roller slik at de kan utvikle en felles forståelse av hva de kan gjøre sammen i en regional VRI-satsing. Rapporten er derfor spesielt knyttet til framskaffelse av kunnskap om hvordan dialogkonferansen kan bidra til økt innovasjon og næringsutvikling gjennom etablering av nye nettverk. Gode innovasjonsprosesser og styrking av nettverk avhenger av materielle, immaterielle og relasjonelle ressurser, og styringsgruppa for VRI Finnmark peker på at det kan være en svakhet i de relasjonelle ressursene i Finnmark.

Videre ønsker vi å dokumentere erfaringer som er gjort ved dialogkonferanser i Finnmark. Gjennom å studere noen av konferansene vil vi kunne bringe kunnskap tilbake til VRI, de regionale aktørene i Finnmark og næringslivet. Kunnskapen vil også være viktig for følgeforskningen på VRI Finnmark. Styrker og svakheter ved gjennomføringen av dialogkonferansene vil diskuteres, og vi er interessert i å undersøke hvilke roller ulike regionale aktører har i forhold til innovasjon, hvordan aktørene mobiliseres og hvordan

nettverk dannes. Videre er vi interessert i å få dokumentert om/hvordan ulike tema ble fulgt opp i etterkant og hvilke resultater dette eventuelt har gitt. Et sentralt spørsmål i rapporten er hvilken rolle VRI da spiller for felles læring omkring innovasjoner og næringsutvikling i regionen gjennom bruken av dialogkonferansen som virkemiddel for regional samhandling.

1.4 Organisering av rapporten

I det neste kapittelet av denne rapporten tar vi kort for oss noen teoretiske ansatser som har vært et bakteppe for innovasjonsforskning. Spesielt tar vi for oss kunnskap og læring som viktige forutsetninger for økt innovasjonsevne.

I kapittel 2 og 3 gir vi en kort beskrivelse av dialogkonferanseverktøyet og den forankringen en slik arbeidsmåte har i organisasjonsutviklingsprosesser. Kapittel 4 omhandler Finnmark som er utgangspunktet for undersøkelsene gjort i denne rapporten, mens kapittel 5 fokuserer på vår metodiske og analytiske tilnærming

Deretter følger tre kapitler som (6, 7, og 8) som tar for seg tre ulike dialogkonferanseinitiativ som har funnet sted i Finnmark de siste to årene. Vi tar for oss bakgrunn, utvikling, gjennomføring og evaluering av disse dialogkonferansene. Til sist, i kapittel 9, tar vi opp noen viktige lærdommer basert på analysene av alle de tre dialogkonferanseinitiativene. Basert på nøkkelfunn fra vår undersøkelse skisserer vi noen anbefalinger for videre arbeid tilknyttet dialogkonferanser, så vel som noen retninger vi foreslår videre forskning knyttet til dialogverktøyet kan ta.

2 Teoretiske ansatser: Innovasjon, kunnskap og læring

Økt globalisering og overgangen til en kunnskapsøkonomi har bidratt til at kunnskap ansees som en stadig viktigere ressurs for innovasjon og vekst. Innovasjoner er i stadig høyere grad oppfattet som en kilde til økonomisk vekst, og derigjennom bidragsyter til velferd i regioner og nasjoner (J. Fagerberg, Mowery, & R.R., 2005; Lundvall, 1992; Verspagen, 2005).

2.1 Samspill for innovasjon

Nyere litteratur om innovasjon vektlegger at innovasjoner utvikles i samspill mellom mange aktører med ulike typer kunnskap (Abelsen, Isaksen, & Jakobsen, 2013). Innovasjon skjer altså ved at ulike aktører samhandler for å løse problemer eller utfordringer. Ideen om at økonomisk og sosial utvikling skjer i et samspill mellom offentlig virksomhet, privat næringsliv og FoU kan beskrives bredt ved å bruke regionale innovasjonssystem, og smalt ved å bruke begrepet «triple helix» (Leydesdorff & Etzkowitz, 1996). Triple helix-logikken videreføres i en norsk kontekst blant annet gjennom VRI, som baserer seg på en tanke om at innovasjonsevne økes ved en gjensidig avhengighet mellom FoU, privat næringsliv og offentlig næring/regionale myndigheter. Triple helix modellen understreker dermed aktørdynamikken, og da spesielt hvordan innovasjon inspireres og påvirkes av FoU aktørene. Innovasjonsevnen avhenger dermed av interaksjon i og mellom disse tre sub-systemene. Teorier om regionale innovasjonssystemer favner imidlertid bredere enn dette og setter innovasjon inn i en regional kulturell, sosial og økonomisk kontekst med fokus på interaksjon og kollektiv læring mellom aktører som genererer og aktører som omsetter kunnskap. Eksempler på aktører i et regionalt innovasjonssystem er privat og offentlig næringsvirksomhet og kunnskapsaktører slik som universitet, forskningsinstitutt og finansielle aktører. Slik sett representerer regionale innovasjonssystemer et større spekter av aktører organisert i nettverk med interesse for og kunnskaper nok til å drive innovative prosesser framover. I et slikt nettverksperspektiv kan interaksjon mellom lokale og regionale aktører bidra til etableringen av sterke bånd mellom noen aktører i nettverket. Sterke bånd kan bidra til etablering av en normativ forståelse for hvilken type kunnskap som ansees som viktig for aktørene i nettverket. Samtidig vil for sterke bånd mellom enkeltaktører strategisk posisjonert i nettverket kunne virke som innovasjonsbarriere fordi en normativ kunnskapsforståelse på sikt kan bidra til en økende kunnskapslikhet mellom aktørene og redusere aktørenes evne til å identifisere, ta i bruk og sirkulere ny kunnskap i nettverket (Fitjar & Rodríguez-Pose, 2011; Huggins & Thompson, 2013).

I et innovasjonsperspektiv er klyngeteori, triple helix og ideen om innovasjonssystemer samt lærende regioner alle knyttet til systemisk læring (Etzkowitz & Leydesdorff, 1997). Systemisk læring handler om hvordan systemer kan lære i samhandling med omgivelser, om deling av kunnskap og det å ha kompetanse nok til å omsette læring til innovativ praksis. For å omsette kunnskap er det viktig for aktørene å ha en felles verdi (kultur) og begrepsforankring. Tillit er et annet sentralt element, og uten tillit kan innovasjonspotensial

forvitre. Således er innovasjonsprosessen en faglig, sosial og kulturell læringsprosess som springer ut av tillit, samt en felles forståelse for verdier og problemstillinger. I en slik læringsprosess, danner de sosiale og kulturelle faktorene grunnlaget for den felles diskursen,⁶ kommunikasjon og forståelsen som er nødvendig for å kunne etablere en dialog – og på sikt et bærekraftig regionalt innovasjonssystem. Videre påvirker de samhandlingsprosessene og kan bidra til økt kunnskapsdeling og læring mellom medlemmer i et innovasjonssystem (Gustavsen 2013). Spesielt blir de kulturelle elementene, f.eks. holdninger til samhandling (inkl. bruk av FoU og kunnskapsinstitusjoner), læringskapasitet og læringskultur trukket fram som spesielt viktig for kvaliteten i innovasjonssystemer, og som bidrar til ny kunnskap, og overføring/bruk av kunnskap (læring). Læringskapasitet og læringskultur er spesielt viktig for aktørers evne til å absorbere kunnskap, som er trukket fram som en sentral driver for regioners evne til å lære (Cooke, Uranga, & Etxebarria, 1997; Tsai, 2001). Evnen til å absorbere kunnskap er beskrevet som aktørers evne til å identifisere, tilegne seg og utnytte den kunnskapen som er nødvendig for videre utvikling og innovasjon (Siachou & Gkorezis, 2014). Et nettverks evne til å absorbere kunnskap avhenger av samhandling, og spesielt kan kunnskapsinstitusjoner spille en viktig rolle i overføring og bruk av kunnskap mellom aktørene (Kauffeld-Monz & Fritsch, 2013). Ved å legge til rette for økt territoriell samhandling kan det offentlige virkemiddelapparatet bidra til å endre holdninger til bruk av FoU og kunnskapsaktører i utviklingsprosesser. På sikt kan dette bidra til å forbedre aktørenes evne til å identifisere, ta i bruk og utnytte kunnskap som er nødvendig for videre utvikling og innovasjon.

Når det gjelder regional utvikling og innovasjon er det da spesielt interessant å se på hvordan kombinasjoner av regionalt forankret kunnskap, tilpasses og knyttes til regionale utviklingsprosesser, muligheter og utfordringer.

2.2 Ulike kunnskapskategorier

Ettersom kunnskap er dynamisk og multidimensjonal, (for eksempel vitenskapelig kunnskap, forståelser, erfaringer og informasjon) er ulike aktørers kunnskap i samspill en viktig pådriver for økt innovasjonsevne i et regionalt perspektiv (Isaksen og Karlsen 2012). Dette innebærer ulike strategier for innovasjon og samarbeid. Kunnskap blir beskrevet og kategorisert på ulike måter, hvor kodifisert (teoretisk) og taus (erfaringsbasert) kunnskap ofte er nevnt som to hovedkategorier av kunnskap.

Lundvall og Johnsen (1994) bruker flere kategorier for å beskrive kunnskap og deler således kunnskap inn i faktakunnskap/empirisk kunnskap (know what), forståelse av årsakssammenhenger (know why), organisasjoners evne til å gjennomføre innovasjon (know how) og evne til å bygge sosiale nettverk av aktører med ulike former for kunnskap (know who) (Lundvall & Johnson, 1994). Mens kodifisert kunnskap (know what og know why) ofte

⁶ Institusjonell og/eller kulturelt betinget måte å tenke på

krever utdanning for å kunne brukes, overføres uformell og taus kunnskap (know how og know who) gjennom samarbeid.

2.3 En regional kunnskapstilnærming

Det argumenteres for at organisasjoner kjennetegnes ved at de bygger sin virksomhet på ulike typer kunnskap (B. T. Asheim & Coenen, 2005) og det differensieres da ofte mellom tre typer kunnskapsbaser: analytisk kunnskapsbase (vitenskapsbasert og teoretisk), syntetisk kunnskapsbase (erfaringsbasert) og symbolsk kunnskapsbase (kunst/kultur, estetisk/semiotisk). Ulike kunnskapsbaser og kunnskapsbehov, som krever ulike typer interaksjon og samarbeid, former også de regionale innovasjonsprosessene. Regioner med en stor andel erfaringsbaserte kunnskapstyper (syntetisk, know how, know who) har et større regionalt samarbeid og flere brukerdrevne innovasjonsprosesser. Brukerdrevne innovasjonsprosesser betegnes ofte som DUI. DUI står for «Doing Using, Interacting» og er brukt for å beskrive innovasjonsprosesser hvor erfaringsbasert kunnskap bidrar til å driver prosessen fremover. I slike prosesser avhenger læring av dynamisk og kontinuerlig samhandling (formell og uformell samhandling) mellom nettverksaktører. Analytisk eller teoretiske kunnskapstyper (know what, know why) er innsatsfaktorer i hva som kalles STI avhengige innovasjonsprosesser. STI står for «Science, Technology, Innovation» og beskriver innovasjonsprosesser som drives av analytisk, eller teoretisk kunnskap. STI avhengige prosesser kjennetegnes av FoU initiert innovasjon (eller radikal innovasjon) hvor formelt samarbeid mellom aktører og FoU aktører resulterer i innovasjon. Skillet mellom disse to idealtypene handler dermed om hvilken type kunnskap som er dominerende i en organisasjon eller en klynge/system (Fitjar & Rodríguez-Pose, 2013; Jensen, Johnson, Lorenz, & Lundvall, 2007).

Kunnskapstyper/baser er i økende grad forbundet med ulike typer interaksjoner og samarbeid (Fitjar & Rodríguez-Pose, 2013). Mens formell kunnskap er viktig for å øke muligheten til å lære i en region, og ansett som en forutsetning for innhenting av FoU, er uformell kunnskap viktig for gjennomføring av innovasjon og markedsadgang. I en tilnærming til læring i regionale innovasjonssystemer er betydningen av erfaringsbasert kunnskap vektlagt som årsak til utvikling av unike kunnskapsbaser med et fokus på lokal/regional læring og kunnskapsutnyttning i sosiale nettverk (Isaksen & Karlsen, 2013).

Regionale innovasjonssystemer består av ulike delsystemer (næringsliv som bruker kunnskap og kunnskapsinstitusjonene som utvikler kunnskap) med varierende grad av kompleksitet og samspill. Ideen om regionale innovasjonssystem er basert på tanken om at innovasjon avhenger av systematisk interaksjon og god kunnskapsflyt mellom aktører som har behov for kunnskap, aktører som produserer kunnskap og aktører som kan bidra med kapital (Doloreux & Parto, 2004b). En region med klynger av SMBs⁷ eller en eller flere bedrifter som er ledende og innovativ innenfor sitt segment kan sies å ha et potensial for å utvikle seg til et

⁷Små og mellomstore bedrifter

regionalt innovasjonssystem (B. Asheim & Gertler, 2005). Regionale klynger er aktører som opererer innenfor samme type, eller nært beslektet, næring og med geografisk nærhet (Doloreux, 2002). Aktører som har en tradisjon for å samarbeide med (regionale) kunnskapsinstitusjoner kan øke sin absorberingsevne ved at de gjennom et slikt samarbeid styrker sin egen kunnskapsbase, og dermed også evnen til å innovere. Samtidig argumenteres det for at om regionale innovasjonssystem skal kunne etableres og fungere, er det viktig å etablere og utvikle møteplasser som kan bidra til kollektive læringsprosesser. Det blir dermed viktig å identifisere hvilke typer innovasjonsnettverk eller aktører som er etablert i regionen og om disse aktørene kan sies å være en del av et regionalt innovasjonssystem.

2.3.1 Et regionalpolitisk perspektiv

I regioner med svake innovasjonssystem kan det også være viktig at det på et overordnet nivå legges til rette for økt samspill med bedrifter som ligger utenfor regionen (Isaksen & Karlsen, 2013). Å få tilført kompetanse fra organisasjoner som ligger utenfor regionen kan være avgjørende for innovasjon i de tilfeller hvor det er få innovative regionale aktører eller hvor det regionale nettverket er for homogent til å klare å hente ut et regionalt innovasjonspotensial (Fitjar & Rodríguez-Pose, 2013). For regioner med svake innovasjonssystem kan fraværet av kunnskaper om hvordan de kan identifisere og bruke slik kunnskap bidra til å begrense ekstern kunnskapsflyt.

Samtidig er det, i et regionalt perspektiv, pekt på at aktører med samme type kunnskapsbase lettere kan innovere nettopp fordi de gjennom kunnskapsbasen har et felles utgangspunkt for forståelse og derfor lettere kan ta i bruk ny kunnskap som flyter, eller blir overført i nettverket. Regional FoU kan bidra til å styrke en regions kunnskapsbase. Hvorvidt regional FoU kan bidra til at enkeltaktørenes evne til å absorbere kunnskap økes ved økt regionalkjennskap til og, annerkjennelse av, verdien av ny kunnskap vil avhenge av aktørers nettverks plassering og graden av interaksjon. Adopsjon av ny kunnskap skjer derfor lettere mellom bedrifter med noenlunde lik kunnskapsbase, struktur og logikk, noe som kan øke regional innovasjon (Lakpetch & Lorsuwannarat, 2012). Videre er aktører med en syntetisk kunnskapsbase i mindre grad enn aktører med analytisk kunnskapsbase avhengig av rene kunnskapsinstitusjoner for å kunne innovere lokalt/regionalt. Likevel argumenteres det for at analytisk kunnskap kan være avgjørende for å øke innovasjonsevnen til aktører med syntetisk kunnskapsbase (Tödtling, Asheim, & Boschma, 2013). Nettopp fordi regioner i Norge, og da spesielt Finnmark, er små, med få/homogene (kunnskaps)aktører, vil en mulighet for økt innovasjon være å knytte seg til nettverk utover regionen, noe som kan bety en styrket regional kunnskapsbase, som kan styrke regionens innovasjonsevne. Det er derfor viktig å ha et regionalinnovasjonspolitisk perspektiv på innovasjon i nettverk som inkluderer nasjonale, og kanskje spesielt globale aktører. Dette er viktig fordi kunnskap utvikles på ulike nivå i et nettverk, for eksempel internt i organisasjoner og eksternt mellom aktører. I et regionalt nettverksperspektiv vil hvert nivå være avhengig av det foregående for at ny kunnskap skal kunne utvikles. Utvikling av nettverk ved overføring og bruk av ny

kunnskap framhever viktigheten av aktørenes evne og vilje til å lære. Læring i nettverk (systemisk/organisatorisk læring) bidrar til å øke innovasjonsevne og akselerer innovasjonsprosesser (Bessant & Tsekouras, 2001). Det er derimot ingen automatikk i at økt interaksjon fører til økt læring. Derfor er det samtidig viktig at aktørene i en region er forberedt og kan ta imot, implementere og utnytte overført kunnskap. Det er kun ved utnyttelse av overført kunnskap at aktørene kan bidra til å øke regionenes innovasjonskapital. Det kan også være slik at aktører som samhandler kan ha ulik grad av innflytelse i et nettverk avhengig av kunnskapsbase, finansielle muskler og deres holdning til og kunnskaper om innovasjon.⁸ Økt samhandling mellom regional FoU, offentlige og private aktører skal ideelt sett kunne føre til økt overføring av kunnskap og økt verdiskapning i en region, men i regioner hvor noen aktører har mye større innflytelse enn andre kan innovasjonsevne svekkes (Tödtling & Trippel, 2005). En av grunnene til dette kan være at dominerende aktører ikke har et overordnet regionalt perspektiv på sin egen rolle, men heller definerer denne ut i fra hvilken plass de har, og ønsker å skaffe seg i et regionalt, nasjonalt eller internasjonalt perspektiv. En annen grunn kan være at regionale aktørers mangelfull kunnskap og absorberingsevne fører til at kunnskapsflyten stopper hos kunnskapsrike aktører. I et regional politisk perspektiv vil økt samhandling kunne styrke graden av styring fra en aktør. Dette kan føre til innovasjon som ikke er bærekraftig på lengre sikt uten styring fra den aktøren som dominerer interaksjonen (Tödtling & Trippel, 2005), noe som kan svekke utvikling og etablering av en regional innovasjonsplattform. Regioner med få og små bedrifter samt snevre FoU miljøer kan være spesielt utsatt. Finnmark er nettopp en slik region hvor bedriftene er små og sårbare, og ligger geografisk spredt med store avstander som utfordrer samarbeidsmuligheter innenfor samme næring eller tilstøtende næringer. Samtidig er variasjonen i type næringer begrenset. FoU-miljøet i Finnmark er også lite. Universitetet i Tromsø har campus i Alta (tidligere Høgskolen i Finnmark), og aktivitet i Hammerfest og Kirkenes, mens Samisk høgskole holder til i Kautokeino. I tillegg har Bioforsk en avdeling i Pasvik innen naturvitenskap og Norut har samfunnsfaglig forskning i Alta. Foruten desentralisert ingeniørutdanning finnes det ikke teknologiske forskningsmiljøer i Finnmark.

Dermed blir en av hovedutfordringene i Finnmark kanskje ikke selve overføringen av kunnskap, men det at aktørene kan bruke, dele og utnytte ulike typer kunnskap som kan bidra til å etablere/styrke regional innovasjon. Dette fører også til at andre typer ressurser blir viktige. I tillegg til kunnskap kan identifikasjon og kartlegging av regioners sosiale og kulturelle kapital (tillit, samarbeidstradisjoner, verdisyn), samt naturligvis også finansiell kapital, også bidra til å øke forskjellen mellom regioner som innoverer og regioner som ikke gjør det (Eklinder-Frick, Eriksson, & Hallén, 2014). Selv om kunnskap er regnet å ha vesentlig betydning for innovasjonsevne, tilegnes de andre ressursene betydelig vekt i forhold til å igangsette og mediere innovasjon i nettverk. For Finnmark, med en hovedvekt av bedrifter

⁸ Også andre aspekter kan spille inn, for eksempel har forskere påpekt at innovasjonsarenaen er kjønnnet, og med det at kjønn har betydning for innflytelse (Kvidal & Ljunggren, 2014).

som lærer gjennom å erfare, blir det dermed viktig med flere møteplasser for en kontinuerlig kunnskapsutveksling gjennom interaksjon og relasjonsbygging (Nonaka, Toyama, & Konno, 2000). Dialogkonferansen som en slik møteplass kan skape en ramme for etableringen av en regional innovasjonsplattform.

3 Dialogkonferansen som virkemiddel for innovasjon

Dialogkonferanser kan defineres som "strukturerte arenaer for dialog mellom ulike målgrupper og med mål om handling som et resultat av dialogprosessen" (Forskningsrådet, 2014) og i en VRI-kontekst er det et virkemiddel, eller verktøy, for samhandling som skal fasilitere læringsprosesser og bidra til økt grad av innovasjon. Perspektivet på innovasjon er systemisk, og innovasjon ansees som en «interaktiv og kollektiv prosess» (VRI programplan). Dialogkonferansen søker å fremme samhandling og innovasjon på tvers av nivå og næring gjennom å tilrettelegge for økt dialog mellom aktørene i regioner.

3.1 Dialogkonferansens form

En dialogkonferanse har som mål å skape en bred dialog og å aktivt involvere deltakerne. Fokuset er på deltakernes bidrag. De eventuelle innledende faglige innleggene skal ikke dominere konferansen men skape det nødvendige kunnskapsgrunnlaget for gruppearbeid og dialogen på et overordnet nivå og speile tema for konferansen. Det er naturlig å starte ut bredt, for så underveis i prosessen å smale inn tematikken og velge ut noen tema for videre diskusjon i grupper. Gruppearbeid og oppsummering av resultat av gruppearbeid utgjør hoveddelen av konferansen (i tid). Vanligvis skriver også prosessleder en rapport for å oppsummere konferansen, men slike forhold vil være konkretisert i arbeidskontrakten. En eventuell rapport kan også brukes som et redskap av ressursgruppen og prosjekteier for videre handling. Det etableres kanskje i mindre grad forpliktende samarbeid for å sikre kunnskapsflyt mellom regionale aktører.

Dialogen er sentrert rundt forhåndsdefinerte temaer knyttet til utfordringer, muligheter, ressursbehov og handlingsbehov innen ulike næringer. Videre kan dialogkonferanse være ledet av en aksjonsforsker, som går inn i disse prosessene som rådgivere/utviklingsagenter som skal bidra til å strukturere og implementere de elementer som gjør at den sosiale og faglige samhandlingen mellom aktørene som deltar følger prinsippet om demokratisk dialog. Ressursgruppene som etableres i forkant for planlegging har ansvaret for å velge tema, sentrale spørsmål, invitere deltakere og avgjør hvem som skal ivareta prosesslederansvar. Dialogkonferanser kan også inkludere en ressursgruppe med oppfølgeransvar (Lund, Rotvold, Skrøvset, Stjernstrøm, & Tiller, 2010).

3.2 Dialogkonferansens røtter

Dialogkonferansen som et virkemiddel for regional innovasjon og verdiskapning må sees i sammenheng med utvikling og demokratisering i norsk arbeidsliv – og organisasjonsforskning gjennom flere tiår (Gustavsén & Engelstad, 1986) (Johnsen og Pålshaugen, 2013). Samarbeidsforsøkene på 1960-tallet og arbeidslivsforskning knyttet til Institutt for industriell miljøforskning (IFIM) og Institutt for arbeidslivsforskning (AFI) har ført til et sterkt fokus på dialog og læring i organisasjoner. Spesielt har AFI betydd mye for etableringen av en sterk aksjonsforskningstradisjon i Norge, og samhandling mellom teori og

praksis sentralt har en sentral plass i aksjonsforskning. Dette har påvirket innovasjonsforskning gjennom tanken om at økt innovasjonsevne kan knyttes til interorganisatoriske samarbeid, hvilket har betydd et større fokus på å bygge opp systemer som gjør læring mellom bedrifter mulig. Samtidig er det like viktig å ivareta samhandling på organisatorisk nivå, slik at det skjer læring både i nettverk og internt i bedrifter. Dette er prosesser hvor dialogen fasiliterer for en felles forståelsen ved at ulike perspektiver knyttes sammen. Slike søker dialogkonferansen å skape endring internt i organisasjoner, på tvers av organisasjoner (nettverk) og etter hvert også med et regionalt perspektiv (Gustavsen 2005).

Dialogkonferansen som verktøy for regional samhandling er altså forankret i ideen om desentralisering, demokratiske prosesser og (erfaringsbasert) læring (Gustavsen & Engelstad, 1986)(Gustavsen 2005, Gustavsen og Engelstad 1986). I et «innovasjonshistorisk» perspektiv fikk dialogkonferansen sitt «gjennombrudd» gjennom programmet «Bedriftsutvikling 2000» som ble gjennomført fra 1995-2000. Dette var et av Forskningsrådets program, det var forankret i LO og NHO og var et samarbeid mellom industri, energi, kultur og samfunn. Målet med programmet var å bygge opp regionale nettverk av bedrifter og FoU institusjoner, hvor forskningsgrupper skulle definere og ha oppfølgingsansvar for utviklingsprosesser i lokale bedrifter. Ved å etablere en trygg ramme for samhandling ville forskerne få dypere innsikt i deltakernes kommunikasjonsprosesser, noe som kunne bidra til økt læring og utvikling (innovasjon)(Jan Fagerberg, 2009).

Etter «Bedriftsutvikling 2000» endret bruken av virkemidler/mål i programmene seg gradvis i takt med ny innovasjonsforskning. Fra å fokusere mye på samspillet mellom FoU og enkelt bedrifter (aktørtilnærming) til å fokusere mer på FoU og samspillet mellom aktører i nettverk eller system. Dette er synliggjort i VRIs programplan (2013), hvor det heter at: «VRI bygger på et systemperspektiv der nyskaping anses som en kollektiv og interaktiv prosess». Dette dreier seg om en tanke om at systemer kan lære i samhandling med omgivelser, om deling av kunnskap og det å ha kompetanse nok til å omsette læring til innovativ praksis (for mer om systemisk læring, se Etzkowitz 1997). Innovasjonsprosessen forstås som en faglig, sosial og kulturell læringsprosess som springer ut av tillit, en felles forståelse for verdier og problemstillinger. Ved å legge til rette for økt territoriell samhandling kan det offentlige virkemiddelapparatet bidra til å etablere en slik felles forståelse.

Dialogkonferansene som har vært brukt i VRIs samhandlingsprosesser, har som hensikt å samle aktører for å sikre kunnskapsflyten mellom dem (Forskningsråd, 2014). Det er først og fremst deltakere i regional VRI satsninger som er målgruppen (bedrifter, FoU og offentlige aktører), men også aktører utenfor målgruppen kan ha kunnskap som er viktig innen tematiske satsninger, slik som f.eks. olje, utdanning og mineral. For eksempel kan nasjonale og internasjonale aktører være viktige samhandlingspartnere for regionale aktører og/eller innovasjonsnettverk. Dialogkonferanser som rekrutterer bredt gir aktørene muligheten til å utveksle perspektiv vedrørende regionale utfordringer og gjøre dem i stand til å se muligheter for innovasjon samtidig som de får et innblikk i hvilken kompetanse ulike aktører

besitter. Dette gir et grunnlag for utvikling av en felles mål og erfaringsforståelse. Videre, kan dette bidra til at deltakende aktører på dialogkonferansen kan etablere og forankre en felles plan for hvordan framtidige utfordringene/mulighetene skal håndteres og hvem som skal være ansvarlig for iverksetting av eventuell handling (Gustavsen & Engelstad, 1986). Slik kan dialogkonferansen gi en demokratisk ramme rundt regional samhandlingen som, gitt kunnskapsnivå, bidrar til å gi alle deltakerne lik mulighet til å forstå andre deltakers perspektiv og motiver for handling. Erfaringsforståelsen som skapes og danner grunnlaget for videre samhandling og relasjonsbygging mellom aktørene kan føre til at aktørene blir bedre kjent og opplever at de får trygge rammen for formidling av ideer og kunnskap.

Kunnskaper om at innovasjonsprosesser avhenger av interaksjon og samhandling mellom FoU, privat/offentlig sektor, samt erfaringer gjort med dialogkonferansen som et demokratisk rammeverk i forbindelse med bedriftsutvikling og innovasjon (se blant andre Gustavsen & Engelstad, 1986; Pålshaugen, 1999; Pålshaugen, 2009) , har sannsynligvis bidratt til at dialogkonferansen har blitt praktisert og støttet også gjennom nyere innovasjonspolitiske programmer.

Hvilken effekt dialogkonferansen har avhenger av kontekst, hvem som er involvert og hvordan den følges opp. For eksempel argumenterer forskere i utdanningssektoren som har brukt dialogkonferansen for at metoden bidrar til læring og kunnskapsutvikling, blant annet ser de dialogkonferansen som en prosess, dvs. flere konferanser hvor 1) idegrunnlag, fokus og faglige premisser er et resultat av forhandlinger mellom referanse eller ressursgrupper, en egen forskergruppe og prosjekteier, 2) deltaker refleksjoner diskuteres av disse etter hver konferanse og bidrar til å tematisere den neste konferansen i rekken, 3) forskere følger noen av deltakerne som settes sammen i egne nettverksgrupper mellom konferansene hvor deltakere kan gi innspill til forskerne, forskerne kan drøfte disse og finne fram til erfaringer og teori som kan legges inn som bidrag i konferansene og 4) forskerne observerer under konferansene. Tid er også en faktor som bidrar til resultater, slik at et langsiktig perspektiv er således viktig. En annen faktor som diskuteres ved bruk av dialogkonferansen er makt: hvem og hvilke saker blir ikke løftet inn som tema og diskutert? Hvem er det som får delta i videre kunnskapsproduksjon? (se for eksempel Leirvik, 2005).

4 Finnmark som case

I denne rapporten er det Finnmark som er innfallsporten vår til å undersøke dialogverktøyet i VRI.

VRI Finnmark har i sitt arbeid for økt samhandling brukt dialogkonferansen og har i løpet av de siste årene høstet gode erfaringer med dialogkonferansen som en møteplass for offentlige og private aktører, organisasjoner og FoU (Finnmark, 2014). Videre ønsker de å styrke dialogen mellom ulike FoU institusjoner og næringslivet i regionen ved å forbedre og fortsette bruken av dialogverktøyet. Tanken bak denne rapporten om dialogkonferanser er at fordi denne typen konferanser er, og vil bli, mye brukt i Finnmark kan det være gunstig å søke og forstå dialogkonferansen for å bedre kunne vurdere effekten av konferansen som et virkemiddel for økt samhandling i en slik regional kontekst.

Finnmark har lav innovasjonsandel, sett i forhold til resten av landet. Spesielt har Finnmark lav FoU intensitet i forhold til resten av landet, med kun 10% av bedriftene som har et samarbeid med FoU (Forskningsråd, 2013a). Dette kan indikere en lav grad av samhandling mellom FoU og næringslivet i regionen. Det kan være flere årsaker til at dette. Gundersen og Onsager (2011) peker blant annet på at lite innovative regioner kan ha en svak bedriftsstruktur med liten kunnskapsmessig tyngde (Gundersen & Onsager, 2011). En liten kunnskapsmessig tyngde i regionen i form av spesifikk regional FoU kompetanse kan bidra til at bedrifter som innoverer samarbeider med kunnskapsbedrifter med relevant kunnskap men som ligger utenfor regionen. På den andre siden kan en også stille spørsmålet om hvorfor eksisterende regional FoU i Finnmark ikke i større grad har formet sin kompetanse mot de faktiske behovene som finnes i regionen gjennom en større satsing på teknologisk og næringsrelevant kompetanse. De er rett og slett ikke relevante for de behovene næringslivet har. Humaniora og samfunnsvitenskap kan i begrenset grad løse de faktiske utfordringene bedriftene har med å innovere. I tillegg kan en annen mulig forklaring på lav innovasjonsandel være at for sterke nasjonale føringer, og kanskje også sterke næringsaktører med nasjonale interesser, kan bidra til å svekke FoU intensiteten i det regionale næringslivet, og dermed også etableringen av regionale delsystem. Fordi FoU som et delsystem i et innovasjonssystem har stor betydning for innovasjonsutvikling, kan fraværet av regionale kunnskapsaktører i regionale utviklingsprosesser være en av hovedutfordringene for økt verdiskaping og sysselsetting i regionen. FoU løftes blant annet fram som en av årsakene til at Alta utmerker seg med en høy grad av innovasjon i Finnmark (Onsager og Gundersen 2011). Dette understreker viktigheten av virkemidler som fokuserer på kunnskap og økt samhandling, spesielt kanskje samhandling mellom privat og offentlig næringsliv og regionale kunnskapsinstitusjoner.

Dette styrkes av det teoretiske perspektivet om at regionale innovasjonssystem bygger på forutsetningen om at innovasjon ikke skjer i enkeltbedrifter, men er avhengig av et system av ulike aktører, som for eksempel illustrert ved Triple Helix. Videre hevdes det at enkelte av disse aktørene bør ha geografisk nær plassering, blant annet for å kunne dra nytte av regional kunnskapsflyt. Dette fordrer en etablering av en felles plattform hvor aktørenes interesser, strategier og mål eller tilpasning kan danne utgangspunkt for økt kunnskapsflyt som igjen bidrar til videre utvikling mot et større felles mål. En slik plattform vil i første omgang være sentral for å informere og dele kunnskap og kompetanse. Videre kan en felles plattform bidra til at aktørene kan dra nytte av kunnskapsflyten til å forbedre sin egen evne til å bruke og videreutvikle delt kunnskap. Spesielt kan nærvær av kunnskapsinstitusjoner ha en viktig rolle for aktørers evne til å identifisere og ta i bruk kunnskap. Totalt sett vil da det regionale innovasjonssystemet bli et resultat av den samhandling og kunnskapsutveksling som skjer både internt hos aktørene og mellom aktørene i et nettverk.

Ettersom Finnmark har mange aktører med en syntetisk kunnskapsbase (ingeniør og byggerdrevne industrier, produsentrettet næringsvirksomhet), kjennetegnet av mer brukerdrevne innovasjonsprosesser hvor fokus er på praktisk problemløsning samt høy grad av uformell og ofte kontekstspesifikk kompetanse, avhenger innovasjon av at det skjer en integrasjon av mellom aktører. I en etableringsfase betyr dette at innovasjon avhenger av aktørenes tilgang til nettverk hvor det finnes aktører med en kompatibel kunnskap. Dermed kan dialogkonferansen med bred deltakelse bidra til å mediere identifikasjon av slike mulige samarbeidspartnere. Samtidig er utfordringen i Finnmark den snevre deltakelsesrammen, spesielt med hensyn til innovative regionale aktører da de ikke finnes i regionen. Innovative regionale aktører er ansett som viktig drivere i velfungerende regionale innovasjonssystem. De er for eksempel ansett som viktige samarbeidspartnere for aktører i et system med svak innovasjonsevne og samarbeider med bedrifter som allerede har tatt noen innovative steg (Isaksen & Karlsen, 2013).

5 Metodisk og analytisk tilnærming

I denne rapporten har vi vært interessert i å undersøke samhandlingsverktøyet dialogkonferanse, spesielt med tanke på hvordan et slikt verktøy fungerer for å stimulere til innovasjonsrelevant regional samhandling. Vi har tatt for oss bruken av dette verktøyet slik det har fungert i Finnmark, mer konkret som en del av samhandlingsprosjektet VRI-Finnmarks aktivitet.

5.1 Case-tilnærming

I denne rapporten er det dialogverktøyet som er omdreiningspunktet og VRI-Finnmark representerer altså et case vi har tatt utgangspunkt i for å kunne forstå mer om dialogverktøyet. Yin (1994) definerer en casestudie som en empirisk undersøkelse med fokus på et konkret fenomen i en gitt kontekst (Yin, 1994). Et case-design kan fokusere på en eller flere analytiske enheter (Johannesen, Tuft, & Kristoffersen, 2006) og en slik studie produserer en detaljert analyse av et fenomen basert på en grundig beskrivelse av en prosess, et program, en hendelse eller en aktivitet (Creswell & Maietta, 2002). Utviklingsmessige faktorer knyttet til miljøet fremheves (Flyvbjerg, 2011).

Case-studier egner seg godt til grundige beskrivelser av et fenomen (Eisenhardt & Graebner, 2007) og en slik tilnærming innebærer ofte at en bruker caset for å bygge teori relatert til en konkret tematikk (K. M. Eisenhardt, 1989). Denne rapporten går ikke i dybden på tema og gir heller ikke en full analyse av hver enkelt av dialogkonferansene som har funnet sted i Finnmark. Poenget med case-studier er ikke å gi en mest mulig "fullstendig" beskrivelse, men å bruke caset som kontekst for å forstå utvalgt fenomen (Aagedal, 2009 s. 40) i dette tilfellet dialogverktøyet i en innovasjonskontekst.

Vi har brukt VRI-Finnmark som case. Vi har over flere år, gjennom følgeforskningen på VRI-Finnmark, fulgt arbeidet til VRI-Finnmark tett. Gjennom en kontinuerlig følgeforskning⁹ knyttet til samhandlingsprosjektet i VRI-Finnmark er dette et prosjekt vi har god kjennskap til, og VRI-Finnmarks bruk av dialogkonferanseverktøyet representerer derfor et verdifullt case for å få bedre kunnskap om denne typen verktøy. Dialogverktøyet er forankret i teoretiske perspektiv som vektlegger rik kontekstforståelse; ved å gjøre en undersøkelse av dialogverktøyet som en forlengelse av følgeforskningen på VRI-Finnmark har vi tilgang til et case hvor vi har opparbeidet oss inngående kontekstkunnskap over tid.

⁹ Følgeforskning skal sikre dokumentasjon av kunnskap og erfaringer knyttet til forholdet mellom VRI Finnmark og regional samhandling med fokus på innovasjonsprosessene i regionen. Prosjektet skal bygge kunnskap om hvordan strategiene knyttet til VRI Finnmark samhandlingsprosjekt fungerer og gjøre denne kunnskapen tilgjengelig for VRI Finnmark og evt. andre aktuelle virkemiddelaktører. Ettersom følgeforskning søker å bidra med kunnskap som kan brukes for økt måloppnåelse kartlegger dette prosjektet erfaringer og effekter som kan få konsekvenser for framtidig utforming av virkemidlet «dialogkonferansen» i VRI. Metodisk skal følgeforskning fokusere på prosessanalyser og formative evalueringer som understreker betydningen av dialog mellom de som er involvert i prosjektet.

5.1.1 Datainnsamling

Casestudier kan basere seg på en rekke datakilder, blant annet spørreundersøkelser, statistikk, intervjuer, arkivdata og observasjoner (Eisenhardt & Graebner, 2007). For å få en så bred forståelse som mulig av dialogkonferanseverktøyet slik det fungerer som en del av VRI-prosjektet i en Finnmarkskontekst, har denne undersøkelsen vært inspirert av tanker om metodologisk triangulering (Denzin, 1970; Silverman, 2006). Data ble altså samlet inn fra forskjellige kilder, hvor fokus har vært på å få belyst problemstillingen fra flere sider, med særlig vekt på erfaringer og effekter av deltakelse på dialogkonferanser. Analysene er i hovedsak basert på data fra intervju, dokumentstudier og observasjon.

5.1.2 Dokumentstudier

Vi har, som en del av undersøkelsen foretatt en gjennomgang av relevante dokumenter knyttet til bruk av dialogverktøyet i VRI, som møteagendaer, møtereferat, eposter og rapporter. Vi har gjort grundige lesinger av disse VRI-relaterte dokumentene for å skaffe oss en oversikt over hvordan dialogverktøyet beskrives og posisjoneres i VRI. Slike dokumenter tillatt oss å få et innblikk i de forventninger en har hatt til dialogverktøyet. I tillegg har vi konsultert relevant akademisk litteratur og rapporter knyttet til bruke av dialog som verktøy for å få til samhandling.

Vi har spesielt fokusert på bruk av dialogverktøyet i Finnmark, og gjort grundige lesinger av dokumenter knyttet til samhandlingsprosjektet i VRI Finnmark: søknader fra prosjekt, arbeidsdokumenter og deltakerlister.

5.1.3 Intervjuer

I case-studier er en viktig tilnærming å bruke informanter som ser fenomenet fra ulike perspektiver, for eksempel aktører fra ulike nivåer, funksjonelle områder, grupper og geografiske områder, samt aktører fra andre relevante organisasjoner og observatører utenfra (K. Eisenhardt & Graebner, 2007).

Dialogkonferanser har vært brukt som et VRI-virkemiddel helt siden starten på samhandlingsprosjektet i Finnmark, men vi valgte å fokusere på informanter tilknyttet konferanser som hadde vært gjennomført de siste to årene (2012 og 2013). Vi søkte å belyse dialogkonferanser fra ulike ståsteder, og i lys av dette ønsket vi å intervju personer som representerte deltaker- så vel som organisatorståstedet. De ovenfor nevnte søknader, arbeidsdokumenter og deltakerlister fra VRI-Finnmark ble også brukt til å velge ut hvilke informanter vi skulle kontakte. Vi var også interessert i refleksjoner fra VRI-Finnmark rundt dialogverktøyet og derfor har vi i tillegg til at vi har snakket med en rekke aktører som har deltatt, fasilitert og/eller vært med på planleggingen av dialogkonferanser, intervjuet representanter fra både arbeids- og styringsgruppen i VRI –Finnmark om dialogtematikken.

Alle intervjuene ble gjort i henhold til en semi-strukturert tilnærming (Fontana & Frey, 1998; Lindlof, 1995; Spradley, 1979). Skriftlige intervjuguider med ble utarbeidet i forkant, og informanter fikk tilbud om å få disse tilsendt på mail før intervjuet tok sted.¹⁰ Spørsmål for

¹⁰ Intervju ble gjennomført ansikt til ansikt eller via telefon.

intervjuene var, i tråd med en semi-strukturert tilnærming, åpne og tema ble valgt for å gi en bred forståelse av informantenes vurderinger av sine erfaringer med dialogkonferanser.

Det har til sammen blitt utført intervju med 19 informanter med ulike perspektiv på dialogkonferanser.¹¹ Vi har snakket med personer som har erfaring som *deltaker* på dialogkonferanse, personer som har erfaring som planlegger av dialogkonferanse, personer som har erfaring som fasilitator av dialogkonferanse; og personer fra samhandlingsprosjektet i VRI-Finnmark. Vi har intervjuet 7 kvinner og 12 menn. De fleste intervjuene ble tatt opp og transkribert.

5.1.4 Observasjon

Vi har også gjennomført deltakende observasjoner på to dialogkonferanser arrangert av, eller delvis finansiert av, VRI-Finnmark. Vi har også gjort deltakende observasjon gjennom hele planleggingsfasen (f.eks. på møter i prosjektgruppen) av én dialogkonferanse. Observasjonene har blitt dokumentert gjennom feltnotater (Prus, 1996).

5.2 Analytisk perspektiv

Intervjuutskrifter, feltnotater og dokumenter ble organisert, kodet og analysert av forskerne (Miles & Huberman, 1994), og da spesielt med tanke på å synliggjøre hvordan dialogverktøyet fungerer med tanke på å involvere aktører fra ulike felt, hvordan det fungerer med tanke på å få til nye nettverk, og hvilke innovasjonsrelevante effekter det oppleves at dialogkonferansen har hatt på sikt.

5.2.1 ANT-inspirert tilnærming

Det analytiske perspektivet vi har hatt med oss i denne undersøkelsen er inspirert av aktør nettverksteori (ANT). ANT kan bidra med kunnskap som kan supplere den eksisterende forståelsesrammen for bruk av dialogkonferanser. ANT fremmer relasjons- og assosiasjonsperspektivet knyttet til ulike deltakende aktørers opplevelse av samhandling og kunnskap, og hvordan dette bidrar til læring. Aktørene kan være mennesker, organisasjoner dokumenter, ideer og teknologi og assosiasjonene dem imellom og prosessene gjør handlinger mulig, og det er i prosessene at nye forståelser kan produseres (Lagendijk & Cornford, 2000; Latour, 1999). Slik kan innovasjon også ansees som en effekt av kunnskapsoverføringer mellom aktører i et nettverk. Ut ifra et ANT perspektiv vil dialogkonferansen ansees som en type praksis som bidra til å skape effekter gjennom endringer i nettverksassosiasjoner og relasjoner.

Dialogkonferansen som praksis brukes i ulike kontekster og for ulike tema, og ved å studere relasjoner og assosiasjoner og medført praksis, kan aktørenes motiver for deltakelse på dialogkonferanser avdekkes. Aktørene og deres assosiasjoner kan videre spores for å se om motiver for deltakelse og oppfølgende handlinger kan sies å bidra til endring i nettverk.

¹¹ Dette er ikke gjensidig ekskluderende betegnelser; flere av de vi har snakket med har erfaring fra ulike roller. Det vil si at de for eksempel har vært deltaker på én dialogkonferanse, mens de har vært med i planlegging og organisering av en annen konferanse.

Ettersom denne rapporten undersøker hvem/hva som legger til rette for og deltar i en spesifikk handling kan vi ved å analysere aktørene og deres oppfatninger om handlingen (dialogkonferansen) gi innsikt i hvordan aktørene kommuniserer sin assosiasjon og nettverkstilhørighet. Dette gir kjennskap til hvilke aktører som har makt til å omforme en type virkelighet, som kan skape avhengighet og hvordan de knytter til seg andre subjekt/objekt og hvilke praksiser det er som iscenesetter handling.

ANT er opptatt av hvordan aktørene (subjekt/object) og nettverket påvirker roller og hvordan de/det mobiliserer til rollespill (ved å studere assosiasjoner og utfall/effekt mellom ulike aktører). Ved å bruke et slikt perspektiv fokuserer en ikke bare på mennesket som aktør, men også materielle elementer som f.eks. dokumenter og teknologi. Dette innebærer at ingenting er gitt eller statisk, at det som skjer i nettverket skjer som en effekt av handlinger som krever translasjon for at aktørene skal kunne forenes om en felles interesse. Translasjon handler om at aktørene i nettverket forhandler om posisjoner, og om at dette påvirker oppbyggingen av et nettverk. Det handler også om kunnskap, og om hvilke aktører som kan bidra til økt kunnskapsflyt mellom aktørene i ulike typer innovasjonsprosesser. Det som fører til translasjon kan blant annet være personer, ideer, dokumenter og eposter.

Ved å følge noen tråder fra ANT kan denne rapporten belyse dialogkonferansen ved å studere aktørene (både personer og objekter) og assosiasjonene mellom aktørene som er formet for å organisere deltakelse, gi innspill til prosessen og for å implementere innspillene. Det er viktig å presisere at trådene som følges begrenses ut ifra tilgjengelig datamateriale, slik at trådene kan gå lengre tilbake (i nettverket) enn det som synliggjøres i dette prosjektet. Dialogkonferansene for industri, høyere utdanning og mineral blir presenter hver for seg.

Dialogkonferansen som et verktøy for økt samhandling blir et spørsmål om hvordan den er «performed» og hva dette måtte bety for hvordan den forstås i forhold til kunnskapsproduksjon og læring i nettverk (innovasjon). I de neste kapitlene går vi nærmere inn på de tre dialogkonferansene vi har tatt for oss.

6 Dialogkonferansen for industri

6.1 Bakgrunn og planlegging i ressursgruppen

Dialogkonferansen for industri, med tema «Utfordringer i Finnmark innen arealplanlegging ved forventet vekst», ble arrangert i november 2012 i Hammerfest. Her var 60-70 ulike aktører invitert til å delta, hvorav 35-45 av disse deltok. Det virker som om noen av aktørene hadde flere deltakere til stede, blant annet viser deltakerlisten at 4-5 personer fra Finnmark fylkeskommune (FFK) deltok, 3 fra Finnmarkseiendommen (Fefo) og 2-3 fra reindriftsnæringen. Alta kommune er også notert med 3 deltakere mens de fleste av de andre aktørene hadde 1-2 deltakere som representerte aktøren på konferansen.

Oppstarten til det som skulle resultere i dialogkonferansen for industri startet i november 2011, hvor aktører i regionen, heriblant VRI Finnmark, var i dialog vedrørende arealkrevende industrisatsninger og regional kompetanse på dette feltet. I denne fasen var ikke dialogkonferansen et tema. Initiativet til dialogkonferansen kan sies å komme fra deltakerne på et regionalt dialogmøte i Vadsø den 2. januar 2012 om industrietableringer i Finnmark. Regional FoU (Norut Alta) fikk i oppdrag å utvikle et notat og et foredrag som kunne brukes som bakgrunnsmateriale for møtet i Vadsø. I følge kommunikasjon datert 9. november 2011 fikk foredraget tittelen «Hva kan vi lære fra andre steder hvor store industrisatsninger kommer inn i tynt befolkede områder». Et oppsummeringsnotat fra dette møtet sier at deltakerne etterlyste et større fokus på store industrisatsninger i regionen, med de utfordringene og muligheten dette medfører for økt verdiskapning. Deltakerne som var inviterte på dette dialogmøtet var Fylkesmannen i Finnmark, VRI Finnmark, Sametinget, Finnmarkseiendommen - FEFO, NHO Finnmark, LO Finnmark, KS Finnmark, Innovasjon Norge Finnmark, Norut Alta og Høgskolen i Finnmark. Finnmark Fylkeskommune inviterte til dette møtet og alle som ble invitert deltok. FoU var sterkt representert på møtet med 4 deltakere, mens de andre aktørene var representert med 1-2 deltakere hver. Situasjonsforståelsen som ble skapt av deltakerne på dette møte krevde tettere samkjøring mellom aktører på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå om satsninger for å forenkle større industrietableringsprosesser. Det var enighet om at det var viktig at regionen tjener på ressursutvinning og at en etablering av en felles forståelse for industrietablering kan bidra til å forenkle store og arealkrevende industrietableringer i regionen. Etter en orientering om dialogmøtet for styringsgruppen til VRI Finnmark 28. februar ble det vedtatt å gjennomføre en dialogkonferanse i Finnmark knyttet til arealkrevende industri og de utfordringer dette medfører for kommuner i Finnmark. Gjennom sin rolle som finansiør og regional utviklingsaktør med kunnskap om dialogverktøyet fikk VRI Finnmark et ansvar for å bringe aktører sammen. VRI Finnmark, sammen med styringsgruppen, utgjør dermed en viktig del av konteksten som bidrar til å forklare valget av dialogkonferansen som verktøy for samhandling for regionale industriaktører.

Etter vedtaket i styringsgruppen, startet VRI Finnmark prosessen med å arrangere dialogkonferansen i august 2012. En av de første oppgavene var å etablere en midlertidig ressursgruppe som skulle arbeide med arealkrevende industri som overordnede temaet. Denne ressursgruppen besto av aktører fra VRI Finnmark, Finnmark Fylkeskommune, FeFo og Stiftelsen Barentshavkonferansen. Basert på styringsgruppens mandat, utarbeidet ressursgruppen noen foreløpige tema som var tenkt å bearbeides videre i en større ressursgruppe med innleid prosessleder. Det framkommer ikke hvordan den midlertidige gruppen ble enige om hvilke aktører som skulle sitte i den endelige ressursgruppen, men følgende aktører er nevnt som sentrale og ønskelige: Kommunenes Sentralforbund, avd. Finnmark, NHO Finnmark, Fylkesmannen i Finnmark, Finnmarkseiendommen, Sametinget, Stiftelsen Barentshavkonferansen og VRI Finnmark. Den endelige ressursgruppen virker å bestå av de overnevnte, med unntak av Sametinget og med en ny aktør, Norconsult. Norconsult ble invitert inn fordi de er en næringsaktør med mye erfaring fra arealkrevende etableringsprosesser. I denne perioden var en regional FoU aktør fra Norut Alta leid inn i 50 % stilling som prosjektmedarbeider i VRI. Aktøren hadde halv stilling, blant annet som følgeforsker og var representert i ressursgruppen.. I tillegg kan man også kanskje si at FoU har en rolle gjennom prosesslederansvaret. Det var to aktører med erfaring fra aksjonsforskning og bruk av dialogkonferansen som metode som konkurrerte om dette oppdraget, og AFI fikk ansvaret for prosessledelse. FoU aktøren i ressursgruppen kom altså fra en regional institusjon, mens AFI ikke er en regional FoU aktør, men holder til i Oslo. Gjennom regional tilstedeværelse i ressursgruppen, kan regionale FoU aktører sies å ha en mulighet til å påvirke videre i prosessen.

Etter møter i styringsgruppen og kontakt med Barentshavskonferansen AS ble det enighet om at dialogkonferansen skulle arrangeres i forlengelsen av en planlagt større industripolitisk konferanse i Hammerfest. Det var flere grunner til at de ønsket å slå sammen de to konferansene. Den industripolitiske konferansen kunne bidra til å øke fokuset på store industrisatsninger i regionen og således aktualisere problemstillingene i dialogkonferansen. I tillegg ville den industripolitiske konferansen ville kunne trekke flere sentrale aktører (over 100 deltakere fra regionale offentlige og private næringsaktører, nasjonale offentlige og private næringsaktører, internasjonale næringsaktører, FoU og utdanning og media).

Det første møtet i den midlertidige ressursgruppen var bare det første i en rekke med møter som skulle realisere dialogkonferansen. Overordnet tema for dialogkonferansen, som var bestemt i møte med styringsgruppen la visse føringer på ressursgruppens videre arbeid med overordnet problemstilling. . En av aktørene som var med i den midlertidige ressursgruppen sier: «Det var litt diskusjon rundt hva som skulle være tema, og jeg var vel en av pådriverne for at vi skulle se på utfordringene i forhold til å tilrettelegge arealplaner i forhold til næringsutvikling». Vi kan dermed si at disse interessene la føringer som preget hvilke aktørene som ble invitert inn i den endelige ressursgruppen. En deltaker som ble invitert inn i den endelige ressursgruppen sier det slik: «Ja, jeg tror jo at jeg ble med i ressursgruppa

etter at tema ble lagt. Det var derfor jeg ble med. Jeg tror at det var på en måte derfor jeg ble med i ressursgruppa, fordi at de hadde behov for en ressurs fra min sektor. Ja.» Allerede etablerte og aksepterte situasjonsforståelser ble brukt som grunnlag for videre utvikling av dialogkonferansen, og dannet grunnlaget for hvilke aktører ble hentet inn til ressursgruppen. Det som kommer fram i arbeidsdokumentene viser at ressursgruppen ble bestående av de som ble foreslått tidlig i prosessen, med unntak av Sametinget, som ikke kunne delta, og Norconsult, som fikk en plass i gruppen. Etter anbud på prosessledelse ble det også besluttet at Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) skulle få tilbudet om å lede konferansen, og således en plass i ressursgruppen. Prosesslederen skulle ikke ha ansvar for rapportering i etterkant av dialogkonferansen. Etersom tema var forhåndsbestemt, ble det ikke nevneverdig endret i løpet av den videre planleggingsprosessen, og dialogkonferansen endte opp med følgende hovedtema:

1. Er areal- og planmyndighetene i Finnmark klare for og samkjørte nok for å kunne takle større industrisatsinger?
2. Hvilke forventninger har industri/næringsliv og fagmiljø til areal- og planmyndighetene i Finnmark?
3. Utnytter areal- og planmyndighetene det handlingsrommet som finnes for å legge til rette for større satsinger/utbyggingsprosjekter?

. Dette betyr at deltakerne i ressursgruppen hadde begrenset handlingsrom vedrørende tema, som da kan sies å være et resultat av en beslutning forankret i VRIs Finnmark styringsgruppe. . Dermed kan man si at overordnet tema bidro til å styre videre prosesser og utvelgelse av deltakere til konferansen.. Deltakerne til konferansen representerte ulike interesser knyttet til overordnet tema.. Likevel var det noen deltakere i ressursgruppen som framhevet gruveindustrien som spesielt viktig, som en deltaker sier det: « gruveindustrien banket på døra¹²». En annen nevnte at «Og vi valgte, ja det er jo også, vi valgte, vi sjaltet, vi tok ikke all industri. Vi tok det som hadde med, ja det var jo gruveindustri faktisk». I likhet med andre arealkrevende industrier, har også gruveindustrien spesifikke utfordringer i forhold til etablering. De representerte likevel ingen særinteresser på denne konferansen., men er en av flere viktige aktører som ble ansett som relevant i forhold til tema. Grunnen til at gruveindustrien er spesifikt nevnt av deltakere i ressursgruppen kan være fordi de er «dagsaktuell» og synlig i media. Deltakernes relevans ble vurdert ut ifra bransjetilhørighet og interessefelt (temarelevant), deretter ble ansvaret for å invitere fordelt på alle deltakerne i ressursgruppen, for eksempel ble Kommunenes Sentralforbund ansvarlig for å invitere relevante kommuner. Blant offentlige næringsaktørene ble kommunene som har/har hatt gruveindustri ansett som spesielt viktige å få med, fordi de har erfaring med større industrietableringer og også var kommuner med utfordringer i forhold til større industrietableringer: «Viktige deltagere her var jo de som hadde roller i planprosessene». En

¹² Denne uttalelsen representerer en subjektiv forståelse av virkeligheten som ikke er basert på fakta.

annen deltaker kommenterte derimot viktigheten av en bredere deltakelse: «Og så er det jo den sammensetningen, å få en balansert sammensetning slik at man får en sammensetning som gjenspeiler utfordringene i det daglige». 60-70 ble invitert til å delta på dialogkonferanse, og litt over tjue deltakere sto som bekreftet i november 2012. Konsulentfirma, havneaktører, eiendomsaktører og enkelte kommuner var blant de som meldte avbud. Likevel var kommuner med relevant erfaring, som Alta, Hammerfest, Kvalsund, Nordkapp og Porsanger representert. Andre aktører som var representert på konferansen var Finnmark Fylkeskommune (representert med flere deltakere da de har et spesielt veiledningsansvar for planprosesser), FeFo, reindriftsnæringen, Sametinget og Fylkesmannen i Finnmark. Arealintensive næringsaktører som var til stede var Statoil, ENI Norge, Nussir, Sibelco og Sydvaranger gruver. Kraft og energiaktører som var representert var Finnmark Kraft, Fred Olsen Renewables, Statkraft AS og Statnett. FoU var ikke representert med deltakere på konferansen, men var representert gjennom prosessleder og prosjektarbeider i ressursgruppen.

6.2 Gjennomføring av dialogkonferansen

Når det gjelder gjennomføringen av konferansen kan man tenke seg at de ulike dynamikkene beskrevet i forbindelse med planleggingen av konferansen forsterker seg. Med dette menes at i forhold til å problematisere innholdet i dialogkonferansen er det styringsgruppen som er den fokale aktøren og som dermed kan sies å ha etablert en posisjon i forhold til å definere muligheter, utfordringer, relevante aktører (og deltakere) og kunnskapsutfordringer i forhold til industri og regional utvikling. Gjennom å akseptere invitasjonene kan deltakerne melde sin interesse samtidig som de godtar betingelsene for deltakelse. Deltakeraktørene på selve konferansen bringer med seg kunnskap knyttet til de forventinger og behov som dialogkonferansen kommuniserer. Dette er kunnskap som de bringer inn i konferansen, spesielt inn i gruppearbeidet. Gruppearbeidet har en sentral plass i konferansen og skal gi aktørene muligheten til å få kunnskap og utvikle forståelse for andre aktørers motivasjoner. Deltakerne på konferansen var positive til den konkrete arbeidsmåten (gruppearbeid) fordi den bidro til nye perspektiver på egne problemstillinger, noe som gjør det mulig for aktørene å «heve blikket» og å forstå utfordringer i regionen i et større/bredere perspektiv. Deltakere på dialogkonferansen for industri framhevet at det var nyttig å lære mer om hvordan sentrale offentlige aktører arbeider med industriutvikling for å kunne implementere utfordringene ved dette i egne handlingsplaner. En næringsaktør sier følgende:» Og så syns jeg det var nyttig å få på en måte både høre og diskutere med Fylkesmannen. Det var nyttig at de var på banen og det er jo viktig at de kanskje er oftere ute i kommunene». Kunnskap om andre aktører er dermed en faktor som har bidratt til at deltakerne har et positivt inntrykk av dialogkonferansen. Nytteverdien av nettverksbygging var ikke spesielt stor på dialogkonferansen for industri. En aktør sier det slik: «Nei, det er ikke noe sånn at det blir tatt kontakt med dem i etterkant. Det blir for kort tid antagelig» Spesielt store aktører, både private og offentlige, ser kanskje ikke på dialogkonferansen som en arena for

nettverksbygging, men heller som en måte å få et dypere innblikk i hvordan andre aktører tenker og handler. En aktør sier at dialogkonferansen var «ikke et naturlig kontaktpunkt» for nye nettverk, men «nyttig med erfaringene».

Gruppeinndelingen er viktig og forhåndsdefinert slik at overordnet tema skal belyses best mulig fra ulike perspektiv. I tillegg er det viktig at gruppene er sammensatt slik at handling kan muliggjøres. Tanken er at dette kan danne grunnlaget for nye aktanter (f.eks. dokumenter/handlingsplan) som kan bidra til å skape en varig felles forståelse eller forankring i forhold til videre arbeid. Dette grunnlaget virker å mangle, som en aktør uttrykker det: «Og det er kanskje den oppfølgingsbiten som man bør jobbe mere med, med tilsvarende hvis man skal jobbe med den type konferanser syns jeg. Slik at man føler at det kom noe konstruktivt ut av det. Kanskje ett til to punkter som det skal jobbes videre med. Kanskje man etablerer noen grupper eller, eller at det gjøres utspill opp, eller ut til systemene. At det her må det gjøres noe med». Dette synet delte flere deltakere, og en aktør fra det private næringslivet mente at «dialogkonferanser løser ingenting, fordi statlig forvaltning ikke klarer å følge opp med konkrete tiltak, klarer ikke å strømlinjeforme beslutningstakingen i apparatet slik at de kan håndtere arealkrevende industri».

Selv om deltakerne vi har snakket med savner en oppfølging fra arrangørens side, betyr ikke dette at det ikke ble gjort oppfølginger, men det kan synes som denne i liten grad har vært utadrettet, eller blitt oppfattet som en oppfølging. En av representantene fra en kommune fikk oppgaven med å muntlig oppsummere resultatene ved dialogkonferansens slutt. Både Fylkesmannen og KS har i ettertid fulgt opp konkrete ønsker som kom fram om å arrangere kurs for kommunale planleggere. Andre deltakere i ressursgruppen fikk også oppfølgingsoppgaver, men disse ble ikke fulgt opp pga. kapasitetsutfordringer. Prosesslederen hadde ingen oppgaver knyttet til rapportering og oppfølging i sin kontrakt. Selv om invitasjonen ikke plasserer ansvaret for oppfølging hos noen spesielle aktører, opplevde deltakerne vi snakket med et gap mellom forventningene av konferansen, og resultatene i etterkant. Det er usikkert hva som bidrar til å skape oppfølgingsforventningene til deltakerne, og aktørene som etterlyser konkret oppfølging, gir litt ulike alternativer på hvem de anser som ansvarlig for oppfølging. Det er tydelig at det eksisterer flere forståelser om hvem som er ansvarlig for videre samhandling, og om disse var representert på konferansen. En deltaker sier det slik:» Og det handler jo om at nå er det liksom plutselig avdelingsdirektører man skal prate med og ikke liksom politikere. Det var liksom politikere og toppledelse både i Fylkeskommune, og hos Fylkesmannen som var på dialogkonferansen». Denne deltakeren var av en oppfatning av at oppfølgingsansvaret ligger hos Finnmark Fylkeskommune og var frustrert over at deltakerne fra Fylkeskommunen på konferansen ikke er den som de i etterkant kan kontakte. Finnmark Fylkeskommune var også av andre deltakere pekt på som en aktør med et spesielt oppfølgingsansvar. Grunnen til dette kan være fylkeskommunens regionale ansvar i forbindelse med tilrettelegging av regional næringsutvikling.

6.3 Kort diskusjon og oppsummering av dialogkonferansen for industri

Dialogkonferansens «mandat» er å initiere for videre/økt samhandling mellom delsystemene i et innovasjonssystem. Det kan virke som om denne dialogkonferansen har bidratt til å belyse et problemområde og klart å få deltakerne til å forstå at det eksisterer ulike perspektiver og måter å arbeide med industri og industrietableringer. Det har vært en god arena for å møtes og høre ulike synspunkter. Deltakerne har derimot ikke kommet til enighet om hvordan de representerte interessene skal oversettes til konkrete løsninger som kan adopteres av aktørene. Dermed har dialogkonferansen i begrenset grad lyktes med å sammenstille aktørenes interesser slik at videre samhandling kan konkretiseres, plasseres og følges opp. Det kan være flere grunner til dette. En grunn kan være at aktørenes interesser er svakt forankret hos hverandre, noe som bidrar til en uklar forståelse av eget eller andres ansvar. En annen grunn kan være at potensialet for læring som ligger i en slik konferanse ikke utnyttes ved at kunnskapen ikke absorberes (får legitimitet ved at den aksepteres, adopteres, og deles) i deltakernes nettverk. Dette kan også være en årsak til at dialogkonferansen ikke har klart å bidra til mobilisering og etablering av nye nettverk med kraft til å videreføre dialogen.

7 Dialogkonferansen for høyere utdanning

7.1 Bakgrunn og planlegging i ressursgruppen

Det ble planlagt fire dialogkonferanser for høyere utdanning i Finnmark i løpet av 2013. Den første dialogkonferansen for høyere utdanning ble arrangert i Alta i august 2013. Hovedtema for denne konferansen var: «Hvordan kan vi ved hjelp av forskning og høyere utdanning bidra til å imøtekomme næringslivets kompetansebehov i Finnmark?» Følgende problematiseringer ble ansett som aktuelle:

- Hvordan ser kompetanselandskapet ut i de ulike næringene i Finnmark?
- Hva mangler og hva er vi gode på?
- Hva er framtidens krav til kompetanse i de ulike næringene i Finnmark? Hva slags næringslandskap tar form de neste årene?

Denne første konferansen var tenkt som en innledende konferanse med regionale aktører og organisasjoner ble invitert for å legge «overordnede rammer og strategiske innspill.» Denne konferansen hadde ca. trettisju deltakere fra regionale aktører (nasjonal og regionale virkemiddelapparatet, UiT, Kommunenes sentralforbund (KS), Finnmark Fylkeskommune, NHO, Norut, Nordnorsk Reiseliv, Nav og andre mindre offentlige aktører i regionen. Tretten av deltakerne var fra UiT, mens VRI Finnmark, KS og FFK hadde med to deltakere hver på konferansen.

De følgende tre konferansene, i Kirkenes, Alta og Hammerfest, hadde samme hovedtema som den første konferansen i Alta:» Hvordan kan vi ved hjelp av forskning og høyere utdanning bidra til å møte næringslivets kompetansebehov i framtidens Finnmark?» I tillegg ønsket konferanse arrangørene konkret å få innspill på følgende problemstillinger:

- Hvordan ser kompetanselandskapet ut i de ulike næringene i Finnmark? Hva mangler, og hva er man gode på?
- Hva er behovene for kompetanse i årene som kommer i de ulike næringene i den regionen i Finnmark du har ditt virke i?
- På hvilken måte vil disse behovene aktualisere det nye universitetet som tilbyr av forskning og høyere utdanning i din region?

På de tre konferansene som var planlagt etter den første konferansen i Alta var det ansett som viktigere med en bred deltakelse. Hensikten med konferansene var å få de lokale aktørene til å presentere sine behov og forventninger.

VRI Finnmark ble utfordret til å gjennomføre denne, og det ble tidlig i prosessen pekt på en del aktuelle deltakere i en ressursgruppe. I oppstartsfasen av arbeidet med å arrangere

dialogkonferansene for høyere utdanning var det invitert inn deltakere fra Finnmark Fylkeskommune, Norges forskningsråd, Høgskolen i Finnmark og VRI Finnmark. Samisk høgskole var invitert men hadde ikke kapasitet til å delta. I løpet av de påfølgende arbeidsmøtene var Finnmark Fylkeskommune, VRI Finnmark og Høgskolen i Finnmark til stede på alle arbeidsmøtene. En av deltakerne mente det var viktig å være med fordi:» Jeg fikk være med å sette litt preg på innholdet og i diskusjon, selvsagt med de andre partene, og gi input til hva som var fornuftig vekting og problemstilling å ta opp, og tematikk.»

Deltakere som var til stede på møter senere i prosessen var Sametinget, NHO og også i avsluttende møter, flere deltakere fra UiT. UiT hadde i tillegg prosesslederansvar. Det var to aktører som var aktuelle for prosessledelse, AFI og UiT, en deltaker i ressursgruppen sier følgende: «Det stod mellom AFI og UiT. De fikk UiT til en mye lavere pris fordi det er innbakt som en del av oppgaven som UiT da skal ha». Videre kom prosessleder sent på plass, som en aktør i ressursgruppen sier: «han kom kanskje litt sent i forhold til tid på å bestemme». FoU skal være representert, men ikke nødvendigvis med deltakelse. Bidraget fra FoU kan også være i form av bakgrunnsinformasjon.

Bakgrunnsmateriale for dialogkonferansen for høyere utdanning er knyttet til dialogseminar /konferanser for videregående skole (2011-12) som synliggjorde noen utfordringer i forhold til videregående opplæring i regionen, samt FoU strategien til Finnmark Fylkeskommune (Fylkeskommune, 2011) og møter i FoU nettverket for Finnmark som belyser FoUs rolle som regional samhandlingspartner. FoU strategien til Finnmark Fylkeskommune er videre knyttet til regjeringens nordområdesatsing (Regjeringen, 2006) hvor et viktig mål var utviklingen av kunnskap om, for og i nordområdene. Dokumenter, rapporter og arbeidsdokumenter fra disse hendelsene kan sies å ha bidratt til å problematisere regionenes utfordringer vedrørende kunnskap, kompetanse og forskning. Konferansen følger noenlunde samme mønster som dialogkonferansen for industri, dvs. at innledende møter legger sterke føringer på hvilken retning prosessen går både tematisk og i forhold til deltakere. VRI Finnmark mobiliserte deltakere til arbeidsgruppa og arbeidsgruppa ble etablert med aktører fra utdanning og FoU, offentlig forvaltning og regional næringsutvikling. Som nevnt, må planlegging av konferansene sees i sammenheng med utfordringer som regionens videregående skoler står ovenfor, høyere utdanning og forskning i Finnmark samt FoU strategien i Finnmark, hvor Finnmark Fylkeskommune er en sentral aktør. Det ble vurdert som viktig at prosessen med å gjennomføre en dialogkonferanse ble samkjørt med en planlagt Foresight prosess (som var koplet til Regionalt utviklingsprogram) og senere også med den planlagte fusjonen mellom Høgskolen i Finnmark og UiT. Høgskolen i Finnmark ble senere i prosessen (og i forbindelse med fusjonen) utfordret til å se denne som et ledd i egen strategiutvikling, noe som ga dem en betydelig rolle i prosessen. Dette påvirket prosessen og fokus. Fra å være et prosjekt hvor bred deltakelse var målet for å belyse utfordringer knyttet til regional verdiskapning, FoU og utvikling av regionale attraktive kunnskapsmiljø/næringer ble prosjektet snevret inn til å dreie seg om UiT som aktør i et «nytt» marked, hvor det da ble ansett som viktig å kartlegge markedet i forhold til UiT som markedsaktør og regionenes

behov: «Vi endret fokus, når det var fusjon så var jo det hvordan kan Universitetet være best mulig i dialog og respondere best mulig på behovene næringslivet særlig har».

Dialogkonferansene ble delt opp i ulike faser. Fase en var den første dialogkonferansen i Alta, hvor ressursgruppen inviterte strategisk. Deltakerne på denne konferansen var fra UiT og offentlig næring, med en klar overvekt av deltakere fra UiT. Regional FoU ble involvert og deltok på konferansen som leverandør ved at de ble bedt om å utarbeide og presentere et bakgrunnsnotat for kompetansebehov i regionen.

Fase to besto som nevnt av tre dialogkonferanser i Kirkenes, Alta og Hammerfest (hvor UiT har/har planlagt aktivitet) hvor ressursgruppen inviterte bredt, dvs. flere aktører fra offentlig og privat næring. Det var 24 deltakere på dialogkonferansen i Kirkenes fra UiT (fem deltakere), offentlig næring (ti deltakere), FoU instituttsektoren regionalt (1) og privat næring (åtte deltakere). I følge deltakerlisten var antall deltakere i Hammerfest også 24, hvorav 13 deltakere var fra UiT, Finnmark Fylkeskommune, VRI Finnmark og Norges Forskningsråd. Helse Finnmark var representert med fire deltaker, Statoil to og ENI Norge en deltaker. I tillegg var det noen deltakere fra annen næringsvirksomhet (Aibel, Reinertsen AS, K-To-9 AS). Mangelfull påmelding var grunnen til at dialogkonferansen i Alta ble utsatt.

7.2 Den første dialogkonferansen i Alta

Den første dialogkonferansen hadde et overordnet strategisk fokus hvor det var ønsket at offentlige aktører skulle gi strategiske innspill i fusjonsprosessen. Her var næringslivet ikke invitert inn. I de senere konferansene hadde næringslivet som oppdrag å komme med innspill om hvilke behov de så i egen region i forhold til kompetanseutvikling. Deltakerne på konferansen for høyere utdanning hadde ulike motivasjoner for å delta. Et fåtall av deltakerne deltok på den første konferansen i Alta i tillegg til konferansen i Kirkenes. De trakk fram konferansen i Alta som spesielt bra i forhold til å få et overordnet perspektiv på høyere utdanning i Finnmark – og på hvem som skulle levere dette. En deltaker sier følgende om den første konferansen i Alta:» det brakte aktørene sammen og det fikk på en måte fugleperspektivet, det overordnede perspektivet litt på plass. Også forståelsen for hva rammene for dette er, og hvilken retning ting kunne ta. Så jeg har vel egentlig, jeg vil si at jeg var egentlig ganske fornøyd med og satt av den dagen i Alta. Det var en nyttig dag». Den første dialogkonferansen i Alta ble fulgt opp med en rapport fra prosessleder. Rapporten skulle fungere som et grunnlag for den videre prosessen med å arrangere de tre neste dialogkonferansene, hvor oppdraget var å få innspill fra det regionale næringslivet.

7.3 Dialogkonferansene i Kirkenes og Hammerfest

Når det gjelder deltakerne på konferansen i Kirkenes var de i utgangspunktet positive til å ha deltatt på dialogkonferansen, og mente at dette var en god arbeidsform. Noen deltakere

savnet en bredere deltakelse fra næringslivet: »næringslivet i hele regionen burde ha kjent sin besøkestid og stilt opp med flere deltagere». En annen av deltakerne mente at: »vi var vel kanskje litt overrepresentert fra utdanningssektoren men, men det får så være». En svakhet ved dette kan være (uttrykt av en aktør) «resirkulering» av aktører og aktører som har overlappende nettverk.

Gruppearbeid ble også trukket fram av noen deltakere som en mulighet til å knytte nye kontakter med noen som de ikke kjente, som en deltaker sier:» Så, sånn som jeg husker nå sånn umiddelbart så er det fire personer som, som jeg har blitt kjent med som jeg har hørt om før men jeg har aldri sett dem og aldri, aldri hatt kontakt med dem. Men de blir veldig viktige i vårt arbeid videre i regional plan for kompetansearbeidet. Så, så det er veldig bra å ha sett dem og ha snakket med dem om at de også kan knytte et ansikt til navnet mitt». Andre deltakere framhevet mangelen på nye ansikter: «De fleste lokale kjenner jeg jo i fra før, og det er jo det som gjør Sør-Varanger så, så spesielt. Det er en veldig god relasjon på kryss og tvers av de fleste industrier», samt at «relasjonen til de andre deltagerne er god. Det er folk vi har mye dialog med i mange andre sammenhenger og som vi samarbeider med på hverdagsbasis»

Blant de som deltok i Kirkenes var det delte meninger om hvorvidt problemstillingene som be løftet inn i gruppearbeidet var konkrete og gode nok. Noen deltakere mente at de var uklare og kronglete. Gruppesammensetning ble også kommentert av noen deltakere som uheldig. Dette gikk spesielt på separasjon av innflyttere og lokale i egne grupper, hvor de som var innflyttere hadde andre perspektiver på utdanningsbehovet enn de lokale, som en deltaker nevner:» Jeg tror absolutt at det hadde vært en stor fordel å spre fremtidig deltakelse i grupper etter om de er tilflyttere til kommunen eller om de er lokale. Fordi at, selvfølgelig når du har bodd her et helt liv så, så er det ofte at du har sett deg blind på ting og, og et nytt perspektiv utenifra kan veldig ofte være veldig positivt». Mens deltakerne i Kirkenes var positive til UiTs rolle som fokal aktør, var det ulike oppfatninger av UiT som fokal aktør i Hammerfest. Prosessen der ble farget av tidligere erfaringer med framstøt fra Høgskolen i Finnmark i byen. I tillegg sier en av næringsaktørene i Hammerfest at de har en bedre relasjon til NTNU enn til UiT. Det viser at historisk sosiale prosesser kan påvirke evne til å skape en god dialog, og at sterke enkeltaktører dermed kan bidra til å bestemme hvorvidt en videre utvikling i samspill med regionale aktører anses som en mulighet.

Prosessleder utarbeidet en rapport fra den første dialogkonferansen i Alta, og i denne framgår det at avtalen med oppdragsgiver var at sluttrapporteringen først skulle finne sted når alle dialogkonferansene var gjennomført og analysert. Siden den siste dialogkonferansen ble utsatt pga. liten påmelding og ennå ikke er gjennomført, er sluttrapporteringen naturlig nok ikke levert. Når det gjelder konkret oppfølging fra deltakere på konferansene så er det for tidlig å si noe om dette. De fleste deltakerne uttalte at de ikke forventet noen konkrete innspill til oppfølging innen tiden som har gått. Det de derimot har store forventninger til er at UiT skal følge opp konferansen, gjerne ved å invitere til flere oppfølgingskonferanser hvor

UiT presenterer sine tanker om videre utvikling og inviterer til nye innspill. En av deltakerne sier det slik:» Det viktige er jo også at det følges opp med et eller annet resultat sånn at man har følelsen av at det er mål og mening i at man satt der en dag og bidro med sine innspill og tanker og refleksjoner og erfaringer. Fordi at, hvis det, hvis det ikke hentes ned i, både en rapport og en planlagt handling i etterkant så, så er det lite, så blir det vanskelig å rekruttere til sånne konferanser ved neste korsvei». Deltakerne vet at det tar lang tid å etablere nye studier, men de forventer å bli involvert i prosessen framover. En av deltakerne forteller at: »Vi vet lite om resultatet av de enkelte punktene i prosessen og vi vet lite om fremdrift og de neste skrittene. Og det her det var på en måte en happening for oss uten at vi nødvendigvis har noe godt bilde av hvilken sammenheng blir prosessen satt som en del av. Og det er litt dumt for da går vi også inn i en sånn happening som det der med kanskje litt for lite inngangsverdier til å vite hva skal vi, bør vi egentlig bidra med. Så for hele, hele prosessen er dårlig markedsført mener jeg og det burde kanskje være både større gjennomsiktighet og tydeligere invitasjon til deltagelse fra de som er interessentene i det her». Som deltakeren videre sier:» Jeg vet jo ikke om de skal ha en konklusjon på bordet i en rapport til rektoren i neste måned eller om to år. Det vet jeg ikke så veldig mye om. Jeg vet heller ikke hva den rapporten, når prosessen er over, er ment å inneholde. Jeg vet bare at vi er bedt om å gi noen vurderinger av hva vi tror næringslivet her vil ha behov for av utdanning i fremtiden. Så som bidragsyter i prosessen, sånn er nå jeg skrudd sammen, så liker jeg godt å se bildet av hele prosessen for å vite hva jeg er en del av».

7.4 Kort diskusjon/oppsummering av dialogkonferansene for høyere utdanning

I kjølevannet av de dialogkonferansene som har vært for høyere utdanning ligger det en tydelig forventning til UiT for videre oppfølging og kommunikasjon med de som var deltakere på de ulike konferansene, kanskje gjelder dette spesielt for de konferansene med bred deltakelse i Kirkenes og Hammerfest. Det planlegges nye rapporter når de tre konferansene avsluttet, men deltakerne på konferansene ser ikke ut til å ha fått informasjon om dette. For deltakerne er det viktig å bli informert om framdrift og involvert i videre planlegging slik at videre samhandling ytterligere kan forankres, konkretiseres, plasseres og følges opp. Som ved dialogkonferansen for industri, har dialogkonferansene for høyere utdanning bidratt til å belyse et tema samtidig som deltakerne, og spesielt UiT, har fått ulike perspektiver på hvordan dette forstås av lokale og regionale aktører. Samtidig har lokale aktører fått kjennskap til UiT som institusjon og UiTs handlingsrom og tidsperspektiv, med tanke på etablering av studier utenfor Tromsø og Alta. Det virker ikke som om deltakerne har kommet til enighet om hvilke kunnskapsutfordringer som det er viktig å fokusere på og hvordan disse skal oversettes til konkrete løsninger. Foreløpig har heller ikke dialogkonferansen klart å bidra til etablering av nye nettverk med kraft til å videreføre dialogen. Deltakerne avventer UiTs handling.

8 Dialogkonferansen om mineralnæringen

8.1 Bakgrunn og planlegging i arbeidsgruppen

Dialogkonferanse om mineralnæringen ble arrangert i Alta 23.-24. mai 2013, etter at det tidlig i 2013 ble tatt et initiativ fra Høgskolen i Finnmark. Dette arbeidet pågikk parallelt med planlegging av en liknende dialogkonferanse innen høyere utdanning hvor også høgskolen var den initierende part. Bakgrunnen til at høgskolen tok dette initiativet finner vi i planleggingen av tre nye studietilbud i det nye (august 2013) fusjonerte Norges Arktiske Universitet. Fra høsten 2014 skal det opprettes 20 studieplasser innen ingeniør med fokus på arktiske bygg og anlegg ved campus Alta. Det skal også etableres en siviløkonomutdanning i Alta, og et ingeniørforkurs ved campus Kirkenes. Høgskolen/universitetet ser sin rolle som tilbyder av relevante utdanningsretninger for gruveindustrien i Finnmark, og så en dialogkonferanse som en god mulighet til både å informere om tankene rundt de nye studietilbudene, men også få innspill fra næringsaktører og andre om behovet for kompetansen.

Etter hvert ble det bestemt at dialogkonferansen skulle forankres hos Høgskolen og Finnmark fylkeskommune. Fylkeskommunen er også sentral i Mineralprosjekt Finnmark 2011-2013¹³, og leder for Mineralforum i Finnmark¹⁴. VRI Finnmark fikk en rolle som tilrettelegger på grunn av tidligere erfaring med å kjøre dialogkonferanser, og hadde ansvaret for å innkalle og styre de ulike planleggingsmøtene. Gjennom å spisse de overordnede problemstillingene, ble en arbeidsgruppe mobilisert med representanter fra Norsk bergindustri, Norske reindriftssamers landsforbund, Sametinget, Finnmark fylkeskommune, Forskningsrådet, Høgskolen og VRI Finnmark. Norsk bergindustri var de eneste som ikke var forankret i regionen, men representerte de mineralselskapene som har eller planlegger en aktivitet i Finnmark. Arbeidsgruppa jobbet med problemstillinger rundt sameksistens mellom mineralnæring og reindrift, men også i forhold til andre næringer i Finnmark som fiskeri og sjømat. Etter hvert ble problemstillingene spisset inn mot reindrift og mineralindustrien, mens de andre næringene kom litt i skyggen. En forklaring på dette kan være at det ikke var representanter i arbeidsgruppa som talte fiskeri- og havbruksnæringens sak. Vi kan si at temaet for dialogkonferansen ble et resultat av forhandlingsprosessen i arbeidsgruppa der ulike aktører spilte inn sine ønsker og prioriteringer. Det var også et sterkt fokus på at konferansen måtte ha et fengende og dagsaktuelt tema som trigget interessen hos potensielle deltakere. Det ble også diskutert å bestille bakgrunnsnotat, og aktuelle tema kunne være en presentasjon av hva bergindustrien er og veien fra ide til investering

¹³ Finansiert av Finnmark fylkeskommune og Finnmarkseiendommen.

¹⁴ Mineralforumet er et møtested mellom mineralbransjen, berørte parter og beslutningstakere. Målsetningen er å få til økt verdiskaping og kommersialisering av mineralressurser i Finnmark på en balansert måte som ivaretar behovet for sameksistens mellom ulike interesser.

Regjeringens lenge varslede og flere ganger utsatte Mineralstrategi nærmet seg offentliggjørelse, og ideen kom da opp om å kjøre dialogkonferansen sammen med en presentasjon av regjeringens nye mineralstrategi. Ønsket om å nå bredt ut med kunnskap om mineralstrategien, kom imidlertid i konflikt med dialogkonferansens tenkte form med et begrenset antall og utvalgte inviterte. Det var en del diskusjon rundt hvordan dette skulle løses i arbeidsgruppa, og en kom fram til at det skulle arrangeres to separate konferanser med ulike problemstillinger. En så at det var behov for en dialogkonferanse i Finnmark uavhengig av en ny mineralstrategi, men når denne først skulle offentliggjøres var det naturlig å trekke denne inn i diskusjonen på dialogkonferansen. Arbeidsgruppen bestemte da at det skulle være en åpen dagskonferanse om den nye mineralstrategien, mens dialogkonferansen skulle legges de to dagene rett etter. Denne løsningen gjorde det mulig å favne bredt og ta opp mineralnæringens sameksistens med flere andre næringer og ulike lokalsamfunn på den åpne dagskonferansen, forhåpentligvis uten å støte bort viktige aktører. Invitasjonen til dialogkonferansen måtte være mer selektiv da antallet deltakere måtte begrenses for å få dialogformen til å virke. Denne delen skulle derfor være lukket. Med reindriftas og bergindustriens representasjon i arbeidsgruppa lå det i kortene at konflikt og sameksistens mellom mineralnæring og reindrift ville bli et viktig fokus, men arbeidsgruppa snakket også om fiskeriene og viktigheten av å ha kystfiskerier og sjømatnæringen representert. Vi kan si at formen på dialogkonferansen og beslutningen om å kjøre en åpen dagskonferanse i forkant ble lagt gjennom en forhandling mellom de ulike aktørene i arbeidsgruppa.

Arbeidet med å rekruttere deltakere til dialogkonferansen foregikk ved at arbeidsgruppen tok utgangspunkt i lista over inviterte til dialogkonferansen for industri i Hammerfest. De ulike medlemmene i arbeidsgruppa gikk gjennom og føyde til personene/institusjonene de mente kunne være aktuelle, og så ble disse samkjørt og avstemt. Det var også diskusjoner om at det ofte er de samme personene/institusjonene som blir invitert til ulike konferanser, og at det kan føre til en viss slitasje hos de som går igjen. Fokuset ble lagt på å få fram fengende og dagsaktuelle problemstillinger, og invitere de som hadde interesse og innsikt i disse.

Prosessleder til dialogkonferansen ble rekruttert gjennom en utlysning som var sendt til ulike aktuelle miljøer, og valget falt på Arbeidsforskningsinstituttet som hadde levert det beste tilbudet. Denne prosesslederen var også tidligere brukt i dialogkonferansen for industri. Prosessleder fikk i oppgave å innlede og forberede spørsmål til gruppeoppgavene, samt i samråd med arbeidsgruppen snevre inn og spisse spørsmålene til dag to på bakgrunn av første dag. Prosessleder fikk ikke oppgaven med å rapportere dialogkonferansen i etterkant¹⁵.

¹⁵ I tilbudet fra prosessleder står det at oppdragsgiver må ta ansvaret for å utarbeide referater.

8.2 Gjennomføring av dialogkonferansen

Dialogkonferansen hadde altså et oppspill ved at det dagen før ble arrangert en åpen dagskonferanse med tittelen «Regjeringens mineralstrategien – muligheter og utfordringer i Finnmark». Arrangører for denne dagen var Høgskolen i Finnmark og Mineralprosjekt Finnmark. Hensikten var å presentere den nye mineralstrategien som nettopp var lansert, og statssekretæren i Nærings- og handelsdepartementet la denne fram. Videre var det innlegg fra bergverkindustrien (Arctic Gold, Nussir, Sibelco), bransjeorganisasjoner (Norsk bergindustri, Mineralklynge Nord) offentlige institusjoner (Høgskolen i Finnmark, Finnmark fylkeskommune og kommuner i Finnmark med (planlagt) bergdrift (Sør-Varanger, Tana, Kautokeino). I forhold til oppsatt program var det noen innlegg som gikk ut da innledere var forhindret (Noregs fiskarlag, Sydvaranger gruver, Sametinget, LO, Kvalsund kommune). Dette ga mulighet for flere spørsmål og diskusjon, og Naturvernforbundet fikk slippe til med et innlegg på kort varsel.

I invitasjonen til selve dialogkonferansen dagen etter gikk det fram at hensikt en var å etablere en god dialog mellom de ulike interessegruppene, skape et grunnlag for gjensidig forståelse og finne fram til om, og hva som eventuelt skal til for at mineralnæringen kan leve side om side med andre næringer. Hovedspørsmålene på konferansen var:

- Hva er hovedutfordringen?
- Hva er ønsket utvikling og gode løsninger?
- Hvordan bidra til at det blir enklere å komme til enighet om hvordan utvikle mineralprosjekter i framtida?
- Hvordan komme fra ord til handling?

Etter en innledning ved prosessleder om hvordan dialogkonferansen skulle legges opp, ble forsamlingen delt opp i grupper, og det ble gjennomført gruppesanser om mer overordnede problemstillinger første dag som ble lagt fram i plenum. Andre dag fortsatte gruppearbeidet, men da var spørsmålene mer spisset i forhold til at diskusjonen primært gikk rundt samarbeid mellom mineralnæringen og reindrifta. Gruppene fikk ulike spørsmål. Det ble også diskutert hvordan spørsmålene fra konferansen kunne tas videre etter at den var slutt. En informant uttaler seg positivt om måten gruppearbeidet var lagt opp på og hvordan det brakte ulike aktører sammen: «Jeg syns det var veldig bra med gruppearbeid, og de som møtte var ikke bare direkte berørte aktører, men også andre som sitter litt mellom barken og veden, som kunne være katalysatorer og stille åpne spørsmål. Det opplevde jeg at mange bidro med. Sammensetningen var bra med folk som jobber med annen type utbygginger. Det var ikke noen skepsis mot hverandre.»

Hvem var det så som deltok på dialogkonferansen? I følge deltakerlista deltok 42 personer, men noen av disse var ikke til stede under begge dagene. Deltakelsen kan deles opp i 5 hovedgrupper:

- Reindrifta (NRL, Karasjok flyttsamslag, Kautokeino flyttsamslag, Protect Sapmi)
- Mineralnæringa (Sibelco, Nussir, Artic Gold, Store Norske, Norsk bergindustri)
- Offentlig forvaltning (Finnmark fylkeskommune, Alta kommune, Sametinget, Finnmarkseiendommen, Reindrifftsforvaltningen)
- Virkemiddelaktører (Innovasjon Norge, Forskningsrådet, VRI Finnmark)
- FoU og kompetansemiljø (UiT, Høgskolen i Finnmark, Norut Alta, Norut Narvik, Sintef Nord, NGU, Noodt & Reiding),

Vel så interessant er det å reflektere over hvem som ikke møtte av de inviterte, og hvilke grunner som ligger bak fraværet. Fiskeriinteresser uteble som en følge av en konferanse i Trondheim i samme uke som omhandlet sjødeponi og samhandling mellom mineralnæringen og fiskeri. Det ble sagt at natur- og miljøvernorganisasjoner ikke kunne prioritere dialogkonferansen fordi den gikk over flere dager, og arbeid i organisasjonene foregår på frivillig basis hvor det ikke alltid er mulighet til å ta seg fri fra jobb.

Noen av organisasjonene prioriterte å møte på den åpne dagskonferansen. En annen måte å se dette fraværet på, er at ved å akseptere en invitasjon, så har du også akseptert premissene for deltakelse. Vi kan ikke se bort ifra at enkelte frivillige organisasjoner holdt seg borte for ikke å bli satt i en vanskelig posisjon der «motparten», altså gruveindustrien, dominerte. Høsten 2013 arrangerte Naturvernforbundet en egen gruvekonferanse i Kautokeino, denne gang uten å invitere mineralnæringa, noe som også ble kommentert i media. Foruten Alta kommune møtte ingen andre berørte mineralkommuner, og Fylkesmannsembetet var også savnet. Direktoratet for mineralforvaltning ble også etterlyst. Vi observerte også at den viktigste industriaktøren på mineralsiden i Finnmark, Sydvaranger gruver, ikke møtte. Trolig skyldes fraværet deltakelse på den tidligere nevnte konferansen om sjødeponi i Trondheim som foregikk samme uke.

Flere av informantene har gjort seg opp noen tanker rundt deltakelsen på dialogkonferansen. En informant fra arrangørsiden legger vekt på at dialogen og diskusjonene i gruppene ble preget av at det primært var reindrifta som berørt part som var godt representert. Derfor dominerte også utfordringene mellom mineralnæringa og reindrifta, og ivaretagelsen av samiske interesser generelt i diskusjonene. Hadde det vært deltakere fra fiskeri- og havbruksnæringen og fra natur- og miljøvernorganisasjoner, hadde det trolig blitt en debatt rundt flere og kanskje andre konflikttema. Slik sett la manglende deltakelse fra andre berørte næringer/interesser premisset for at reindrifta ble i fokus.

En annen informant fra deltakersiden ser ikke hovedfokuset på forholdet mellom mineralnæringa og reindrift som en begrensning, men snarere en fordel ved at problemstillingene ble spisset. Riktignok ble mye av diskusjonen knyttet til den konkrete utbyggingssaken i Kautokeino med Arctic gold, men i forhold til dette savnet informanten deltakere fra Kautokeino kommune og reindrifta der. Selv om reindrifta var godt

representert, var det ikke det konkrete distriktet som blir berørt av en eventuell utbygging som møtte.

Vi har vært opptatt av om dialogkonferansen ble fulgt opp i etterkant, om den førte til at problemstillingene ble tatt videre i mer forpliktende former eller det ble knyttet nye kontakter mellom aktører. Forskning viser at dialogkonferansers effekt er avhengig av hvordan de blir fulgt opp i etterkant. Noe kunne vi lese i pressen i etterkant, hvor både en av industriaktørene, Arctic Gold og NRL uttalte seg positivt om dialogkonferansen. Representanten fra det svenske selskapet Arctic Gold sa at han hadde tatt med seg ny lærdom fra dialogkonferansen, innrømmer at dialogen med reindriften tidligere ikke har vært god, og at selskapet ønsker å sette seg ned med reindriften. Representanten fra NRL sier også at reindriftnæringa vel heller ikke har vært flink til å motta dem som ønsket det, og ser det som er fordeler å gå i dialog fremfor å stritte imot. Dette kan tyde på at læringselementet har vært en viktig faktor for at disse aktørene ser nytten i dialogkonferansen. Konfliktnivået mellom reindrift og mineralnæring har vært og er fremdeles høyt, men dialogkonferansen kan bidra til å skape større tillitt ved å etablere arenaer for kunnskapsutveksling og diskusjon.

Men hva så med VRI-Finnmark og de andre arrangørenes oppfølging i etterkant?

Det foreligger en kort oppsummering av dialogkonferansen i form av en powerpointpresentasjon. Her ser en på hvem som deltok, og gjør noen betraktninger rundt hvem som ikke møtte av de som ble invitert. Videre trekkes hovedmomenter fra diskusjonen opp, og det oppsummeres hva de ulike aktørene så for seg at de ville gjøre videre. Vi kjenner ikke til at denne presentasjonen eller annet skriftlig er sendt ut til deltakerne i etterkant. Som en del av kontrakten med prosessleder skulle prosessledere utarbeide en rapport i etterkant av dialogkonferansen. Dette er ikke fulgt opp, og det er noe uklart hva som ligger bak dette.

I referater fra planleggingsmøtene til arbeidsgruppa i forkant av dialogkonferansen (8. april 2013) står det at det er et mål at prosessen munner ut i en handlingsplan som både ivaretar samiske interesser og bidrar til utviklingen av en fremtidsrettet mineralnæring i Finnmark. Dette kan vi ikke se er blitt fulgt opp i etterkant. Det er utarbeidet en power point presentasjon med resultater fra gruppearbeidene og behovene for oppfølging, men denne ble utarbeidet av en av arrangørene for informasjon i et annet forum, og er ikke sendt ut til deltakerne på dialogkonferansen.

Både arrangører og andre deltakere vi har snakket med ser at manglende oppfølging i etterkant var en svakhet. En informant fra arrangørsiden mener det ikke var helt klart hvem som i så fall skulle følge opp. Var det VRI Finnmark, næringsaktører eller Mineralforum Finnmark? En deltakerinformant sier han ikke kjenner til noen oppfølging i etterkant. «Kanskje det var litt uforpliktende. Det var jo ingen som signaliserte behov for et signert

dokument. Det kunne kanskje være et verktøy om en hadde klart å få til noe forpliktende, et løp som kunne følges opp i etterkant. Vi gikk hver til vårt, så skjedde det ikke mer.»

Likevel trekker flere informanter fram at dialogkonferansen som form fungerte bra, og svarte godt til å møte de utfordringene Finnmark har. «Jeg tenker at slike konferanser er bra fordi Finnmark har få tunge miljøer, ingen klynger eller Arenaprojekt. Behovet for å utvikle klynger og løfte kompetansen er kjempeviktig i dette fylket, både i gruvenæringen og industrisektoren. Denne typen konferanser hvor flere hoder tenker i lag, på tvers av bedrifter og bransjer, er grobunn for samarbeidsarenaer. Det er ikke så lett å synliggjøre den materielle nytten på kort sikt, men det senker terskelen.» Disse utsagnene viser at dialogformen har en spesiell verdi i en region som Finnmark med lav FoU-intensitet og lav grad av samhandling mellom FoU, bedrifter og offentlige myndigheter.

En annen informant fra arrangørsida sier: «Jeg synes dialogverktøyet er fantastisk, og at det har en enorm effekt. Hvis målet er å få til en varig praksisendring er det adskillig mer effektivt enn en ordinær konferanse. Det som er svakheten er hvem som skal ta oppfølgingsbiten, ta problemstillingene videre».

8.3 Dialogseminar om akseptkriterier – et offspin?

I etterkant av dialogkonferansen i Alta ble VRI Finnmark kontaktet av mineralselskapet Nussir og Noregs fiskarlag om muligheten for å kjøre et dialogseminar knyttet til ny metodikk for å måle utslipp fra gruveindustri til fjord. Det er litt uklart om en kan anse dette initiativet som en direkte oppfølging av dialogkonferanse for mineralnæringen, og vi heller vel kanskje mot å betegne det som et offspin av denne, og at det mer var snakk om å videreføre det utprøvde konseptet dialogkonferanse med litt andre deltakere og problemstillinger. Vi ser at problemstillingen ble bragt opp av ett konkret selskap, Nussir, som hadde en konkret utfordring i å skape aksept for sjødeponi i sitt planlagte prosjekt i Kvalsund. Arbeidet kunne imidlertid være nyttig for andre mineralselskap med liknende utfordringer knyttet til sjødeponi.

Informanten fra VRI- Finnmark reflekterer litt over hvorfor det nettopp var dette sporet som ble fulgt videre av VRI. Sjødeponi var ett av flere tema på dialogkonferansen for mineralnæringen, men ikke så dominerende som «reindriftssporet». Grunnen til at initiativet om akseptkriterier ble fulgt opp, var at det kom en konkret henvendelse som en tok stilling til. Noen slik henvendelse kom ikke fra andre interessenter på dialogkonferansen.

VRI Finnmark tok etter hvert på seg ansvaret å arrangere to seminarer - 21. juni i Tromsø og 27. august i Alta, og prosessleder fra Norut Tromsø ble engasjert. Dialogseminarene om akseptkriterier har hatt et litt annet mål enn de «regionale dialogkonferansene i Finnmark». Fokuset har vært på å løfte en regional utfordring, miljøovervåking av gruveutslipp til fjord,

og involvere nasjonale aktører for å teste muligheten for å innføre alternative kriterier for akseptable utslipp til sjø. Grunnen til at en valgte nasjonale aktører er at problemstillingene krever at endringer i nasjonale beslutningsprosesser. Målet er å gå fra en statisk utslippsmodell med måling av antall tonn tillatt utslipp, til en dynamisk modell hvor utslipp reguleres i forhold til økosystemets bæreevne i fjorden. Etter de to møtene er det utarbeidet et fagnotat fra Veritas, og det jobbes med å etablere et forprosjekt.

Vi vil ikke gå nærmere inn og analysere innhold og deltakelse på disse dialogseminarene, bare konstatere at dette jobbes videre med disse problemstillingene under VRI-Finnmarks paraply.

8.4 Kort diskusjon/oppsummering av dialogkonferansene for mineralnæringen

Dialogkonferansen for mineralnæringen ser ut til å ha hatt en viktig funksjon for å skape en arena hvor flere ulike berørte aktører og interessenter kan møtes for å diskutere og spre kunnskap om sine ståsteder og synspunkter. Informantene vektlegger at det var et stort behov for denne typen konferanse med nettopp disse problemstillingene fordi de var så viktige og dagsaktuelle. De var relevante i forhold til Høgskolens fusjon med Norges arktiske universitet og utviklingen av nye studietilbud. Men økt fokus på mineralvirksomhet i Finnmark har også aktualisert mange vanskelig spørsmål som det fram til da ikke hadde vært noen «nøytrale arenaer» å drøfte disse på. I etterkant har det vist seg at mineralsaken ble en av de viktigste i høstens valgkamp til Sametinget, og Arctic gold ble utfordret av lokaldemokratiet i Kautokeino ved at kommunestyret nok en gang avsto planprogrammet for gruvevirksomhet i Bieddjuvaggi. En slik dialogkonferanse kan ikke løse alle problemer, men bidro trolig til læring og en bedre samhandling mellom noen aktører gjennom at det ble skapt en bedre forståelse for reindriftas og mineralnæringens utfordringer. Vi kan imidlertid ikke se at det er dannet noen nye nettverk som en følge av konferansen. Foruten prosesslederen som kom fra et Oslo-basert forskningsinstitutt, har ikke dialogkonferansen benyttet regionalt forankret FoU inn i gjennomføringen av dialogkonferansen. Konferansen hadde en forholdsvis høy deltakelse fra FoU, både regionalt og nasjonalt, men disse var der utelukkende som deltakere.

Det synes imidlertid å være en enighet om at dialogkonferansen ikke ble fulgt opp på en god nok måte, dette gjelder i forhold til manglende skriftlig oppsummering av resultatene i etterkant, noe som kunne ha bedret læringen blant deltakerne, og bidra til en felles forståelse av utfordringene. Finnmark fylkeskommune fikk oppgaven med å rapportere fra dialogkonferansen, men dette ble ikke fulgt opp, trolig fordi den ansvarlige sluttet i stillingen. Videre kunne en bedre oppfølging resulterte i mer konkrete tiltak i etterkant. Og selv om et lite spor ble fulgt opp med dialogseminaret om Akseptkriterier, er dette noe deltakerne på dialogkonferansen er lite kjent med.

Dialogkonferansens komplekse tema burde vært fulgt opp med oppsummeringer og bedre informasjon til deltakerne om eventuell oppfølging i etterkant. En av konklusjonene etter konferansen var jo nettopp at dette er et komplisert veikart med mange ulike aktører og forvaltningsnivåer som beveger seg innenfor forskjellige lovverk og rettighetsdiskurser. Det er også et felt hvor det er stort behov for mer kunnskap om mineralindustriens effekter på lokalsamfunn.

9 Avsluttende kommentarer/sammenstilling av funn

For å oppsummere, dialogkonferansene bidro til å bevisstgjøre deltakerne på hvilke muligheter og utfordringer regionen har i forhold til høyere utdanning, mineralnæringen og industrietableringer. Konferansene bidrar til å gi deltakerne nye perspektiver om andre aktørers utfordringer i forhold til problemstillingene. Nytteverdien for deltakelse ligger i det å få lov til å komme med innspill samtidig som innspill fra andre aktører bidrar til ny informasjon som er viktig for egen virksomhet eller gir nye perspektiver på gamle problemer. Større private næringsaktører med nasjonale eller internasjonale nettverk som deltok gjorde det fordi dette var en anledning til å løfte inn og informere om egen virksomhet, samtidig som de ønsket å lære om hvordan utviklingsprosesser foregår i regionen. Samtidig gir denne formen for samhandling deltakerne store forventninger om at konferansene skal resultere i noen konkrete tiltak eller planer. Deltakerne forventer at de fokale aktørene, slik som offentlig forvaltning for industri konferansen og UiT for konferansen for høyere utdanning, i det minste holder deltakerne informert om hva som skjer i etterkant av konferansene. For deltakerne i mineralkonferanse var det ikke like klart hvem som skulle stå for en slik informasjon. Det synes å være en forventning blant deltakerne om i det minste få en skriftlig oppsummering og rapportering fra arrangørene for konferansene, selv om det ikke er blitt formidlet at noe slikt skal utarbeides og sendes ut. Det var bare prosessleder fra konferansen om høyere utdanning som hadde i oppgave å rapportere skriftlig tilbake til oppdragsgiver i etterkant av alle konferansene (vi kjenner ikke til om den foreløpige rapporteringen etter én utført dialogkonferanse, er sendt til deltakerne). Deltakerne selv ønsker seg mer innflytelse og kontroll, gjerne ved å bli invitert inn i nettverkene til de aktørene som har autoritet til å tilrettelegge, enten ved at det holdes flere dialogkonferanser som følger opp disse første eller at deltakerne på andre måter blir involvert i en oppfølgingsprosess. Så langt har ingen av konferansene blitt fulgt opp, og deltakerne er usikre på hva som skjer videre. Spesielt gjelder dette for deltakerne på dialogkonferansen for industri, ettersom den ble arrangert høst 2012.

I ANT er dette knyttet til hvorvidt et nettverk kan bli ansett som bærekraftig, m.a.o. at nettverket klarer å sammenstille sine interesser på en slik måte at det bidrar til å muliggjøre endring. Både en for svak interesse for forankring og for stor grad av interesse «likhet» kan bidra til at det i stedet for innovasjon og endring skjer en form for «institusjonalisering» som begrenser utvikling av handlinger som kan bidra til å etablere nye dimensjoner og mulighetsrom i forhold til innovasjon. Utviklingen fortsetter i samme spor, og fører til det som i forskningslitteraturen betegnes som sti-avhengighet. I et kunnskapsteoretisk perspektiv er det verdt å spørre om dialogkonferansen i seg selv er et tilstrekkelig virkemiddel for en region med svakt utviklet, eller fraværende, innovasjonssystemer. Spesielt kan det virke som om samhandling mellom FoU og den delen av næringslivet som trenger det mest ikke fungerer, og aktørene selv ikke har kunnskapene som trengs for å gå inn i slike samarbeid. De regionale FoU-aktørene har i liten grad benyttet arbeidet i VRI til å

posisjonere seg som leverandører av kunnskap og kompetanse som næringslivet trenger, hverken gjennom en mer aktiv rolle i dialogkonferanser eller ved å gå inn i roller som for eksempel kompetansemekler. Samtidig følger manglende oppfølging i etterkant av dialogkonferansen til at for mange aktører ikke kan absorbere kunnskapen som det er et potensial for å dele og videreutvikle. I et triple helix perspektiv betyr dette at dialogkonferansene vi har sett på så langt ikke har bidratt til å etablere og realisere læringspotensialet i slike nettverk. Spesielt gjelder dette det regional FoU, som så langt i hovedsak har hatt et leverandøransvar i forhold til framskaffelse av bakgrunnsmateriale, og ikke en interaktiv rolle i nettverksbyggingsoppgaver.

Å si noe om dialogkonferansene vi har sett på fører til økt innovasjon og verdiskapning er vanskelig. Grunnen til dette er delvis at innovasjon som et resultat av økt samhandling må sees i et langsiktig perspektiv, og en eventuell ny kontakt mellom deltakere på en dialogkonferanse kan i best fall bli vurdert som en begynnelse på samhandling som kan føre til innovasjon i framtiden. Gjennom bred deltakelse søker dialogkonferansen å forankre fremtidige utviklingsprosesser i regionen. Samtidig ønsker dialogkonferansen gjennom smalt definerte tema deltakere med spesifikk kompetanse som har interesse for, og kan, bidra i en videre utviklingsprosess. Dette kan være vanskelig å balansere, noe som resultatene i denne rapporten tyder på.

Ressursgruppene som er diskutert i denne rapporten, som skal ha ansvaret for å rekruttere deltakere, besto av aktører som er ansett som ressurser i flere sammenhenger og som ofte deltar i flere ressursgrupper. Mange av aktørene som er representert kjenner hverandre og har overlappende nettverk. De har videre stor påvirkningskraft i forhold til hva som vektlegges ved deltakerrekruttering, og rekruttering fra ressursgruppens deltakernetttverk kan således bidra til å snevre inn potensielle deltakere. En for smal deltakelse på en dialogkonferanse forhindrer regional forankring av de prosessene som må kjøres for å få til innovasjon. Samtidig vil en for bred deltakelse kunne påvirke handling fordi handlekraft avhenger av felles mål og kontroll av spesifikk kompetanse (Higdem & Hanssen, 2013). Innovasjonsevne påvirkes av balansen mellom eksterne, regionale og interne ressurser og kunnskapsflyt og aktørenes evne til ressursintegrasjon og å bruk av kunnskap. Regional FoU var relativt svak representert på alle de konferansen vi har sett på, og hadde primært en rolle som deltaker. Selv om FoU er et element i dialogkonferansen (prosessleder, produsent av bakgrunnsmateriale) har ikke regional FoU aktører hatt en interaktiv rolle under og etter dialogkonferansene. Den uavklarte rollen til regional FoU kan være et resultat av hvordan problemstilling er formulert og hvilke spørsmål som blir stilt i gruppearbeidene under konferansene. Det kan også være et resultat av at FoU aktøren i regionen ikke er aktive nok når det gjelder å involvere seg i denne typen konferanser. Samtidig avhenger kanskje ikke flere typer av innovasjon direkte av FoU, men hvor et samspill med FoU kan bidra til økt innovasjonsevne gjennom å styrke regionale aktørers kunnskapsbase og regionens læringsevne, tilrettelegge for global deltakelse og således bidra til utvikling av et mer

bærekraftig regionalt næringsliv. Ved å styrke regionale aktørers forståelse for hvilke roller FoU kan spille i innovasjonsprosesser kan kanskje regional FoU aktører i større grad bli invitert til å delta på dialogkonferanser og i tillegg ha en aktiv rolle i eventuelle oppfølgingsprosesser. Det er gjennom kontinuerlig interaksjon de ulike aktørene i nettverket lærer hverandre å kjenne, bygger tillit og gjennom ensidige læringsprosesser sammen kan bygge kunnskap i, og for regionen. Det er også her FoU kan bidra som støttespiller for regional utvikling.

Referanser

- Agedal, O. (2009). Kirkenes: Når lokalt kulturliv blir utenrikspolitikk. In A. O., H. Egeland & M. Villa (Eds.), *Lokalt kulturliv i endring* (pp. 33-84). Bergen: Fagbokforlaget.
- Abelsen, B., Isaksen, A., & Jakobsen, S.-E. (2013). *Innovasjon - organoisasjon, region, politikk*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Asheim, B., & Gertler, M. (2005). The geography of innovation. *The Oxford handbook of innovation*, 291-317.
- Asheim, B. T., & Coenen, L. (2005). Knowledge bases and regional innovation systems: Comparing Nordic clusters. *Research policy*, 34(8), 1173-1190.
- Asheim, B. T., & Isaksen, A. (1997). Location, agglomeration and innovation: towards regional innovation systems in Norway? *European Planning Studies*, 5(3), 299-330.
- Bessant, J., & Tsekouras, G. (2001). Developing learning networks. *Ai & Society*, 15(1-2), 82-98.
- Caniëls, M. C., & van den Bosch, H. (2011). The role of higher education institutions in building regional innovation systems. *Papers in Regional Science*, 90(2), 271-286.
- Carbonara, N., & Tavassoli, M. (2013). The Role of Knowledge Heterogeneity on the Innovative Capability of Industrial Districts. C. Karlsson, B. Johansson, & R. Stough, *Entrepreneurial Knowledge, Technology and the Transformation of Regions*, 144-166.
- Cooke, P., Uranga, M. G., & Etxebarria, G. (1997). Regional innovation systems: Institutional and organizational dimensions. *Research policy*, 26, 475-491.
- Creswell, J. W., & Maietta, R. C. (2002). Qualitative research. In D. C. Miller & N. J. Salkind (Eds.), *Handbook of research design and social measurement* (6 ed.). London: Sage Publications.
- Denzin, N. (1970). Strategies of multiple triangulation. In N. Denzin (Ed.), *The research act in sociology: A theoretical introduction to sociological method* (pp. 297-313). New York: McGraw Hill.
- Doloreux, D. (2002). What we should know about regional systems of innovation. *Technology in society*, 24(3), 243-263.
- Doloreux, D., & Parto, S. (2004a). Regional innovation systems: a critical review. *Maastricht, MERIT*, 190(1), 1-26.
- Doloreux, D., & Parto, S. (2004b). Regional innovation systems: a critical synthesis. *Institute for New Technologies, United Nations University*.
- Eisenhardt, K., & Graebner, M. E. (2007). Theory building from cases: Opportunities and challenges. *Academy of management journal*, 50(1), 25-32.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Building theories from case study research. *Academy of management review*, 14(4), 532-550.
- Eklinder-Frick, J., Eriksson, L. T., & Hallén, L. (2014). Multidimensional social capital as a boost or a bar to innovativeness. *Industrial Marketing Management*.
- Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (1997). *Universities and the global knowledge economy: a triple helix of university-industry-government relations*: Pinter London.
- Fagerberg, J. (2009). Innovasjonspolitiske virkemidler.
- Fagerberg, J., Mowery, D., & R.R., N. (2005). *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford: University Press.

- Finnmark, V. (2014). Resultatrapport 2011-2013. Retrieved 14 April, 2014, from <http://www.vriffinmark.no/media/dokument/2014-02/Resultatrapport%20%202011-2013%20VRI.pdf>
- Finsrud, H. D. (2009). Den norske modellen og regionalisering av forskningen: Et nytt utviklingstrinn eller styrt avvikling? *Sosiologi i dag*, 39(1).
- Fitjar, R. D., & Rodríguez-Pose, A. (2011). When Local Interaction does not Suffice: Sources of firm innovation in urban Norway. *Environment and Planning*, 43, 1248-1267.
- Fitjar, R. D., & Rodríguez-Pose, A. (2013). Firm collaboration and modes of innovation in Norway. *Research policy*, 42(1), 128-138.
- Flyvbjerg, B. (2011). Case study. In D. Venzin & Y. Lincoln (Eds.), *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Fontana, A., & Frey, J. (1998). Collecting and Interpreting Qualitative Materials in Interviewing: The Art of Science. In N. Denzin (Ed.), *The Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Forskningsråd, N. (2013a). Det norske forsknings -og innovasjonssystemet. Statistikk og indikatorer. In N. Forskningsråd (Ed.). Oslo: Norges Forskningsråd.
- Forskningsråd, N. (2013b). Virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI): Programplan 2014-2017. Oslo: Norges Forskningsråd.
- Forskningsråd, N. (2014). Virkemidler for regional utvikling og innovasjon (VRI) *Programplan 2014-2017*. Oslo: Norges Forskningsråd.
- Fylkeskommune, F. (2011). FoU Strategien. Vardø.
- Gausdal, A. H. (2008). Hvordan skape innovative nettverk. *Magma*, 11(5), 53-63.
- Gundersen, F., & Onsager, K. (2011). Regional innovasjon og næringsutvikling. In NIBR (Ed.), *NIBR 2011:12*: NIBR.
- Gustavsen, B., & Engelstad, P. H. (1986). The design of conferences and the evolving role of democratic dialogue in changing working life. *Human Relations*, 39(2), 101-116.
- Higdem, U., & Hanssen, G. S. (2013). Handling the Two Conflicting Discourses of Partnerships and Participation in Regional Planning. *European Planning Studies*(ahead-of-print), 1-18.
- Huggins, R., & Thompson, P. (2013). A Network-based view of regional growth. *Journal of Economic Geography*, lbt012.
- Isaksen, A., & Karlsten, J. (2013). Can small regions construct regional advantages? The case of four Norwegian regions. *European Urban and Regional Studies*, 20(2), 243-257.
- Jensen, M. B., Johnson, B., Lorenz, E., & Lundvall, B. Å. (2007). Forms of knowledge and modes of innovation. *Research policy*, 36(5), 680-693.
- Johannesen, A., Tufte, P. A., & Kristoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (3 ed.). Oslo: Abstrakt Forlag.
- Kauffeld-Monz, M., & Fritsch, M. (2013). Who are the knowledge brokers in regional systems of innovation? A multi-actor network analysis. *Regional Studies*, 47(5), 669-685.
- Kvidal, T., & Ljunggren, E. (2014). Introducing gender in a policy programme: A Multi-level analysis of an innovation policy programme. *The Journal of Environment and Planning C: Government and Policy*, 32(1), 39-53.
- Legendijk, A., & Cornford, J. (2000). Regional institutions and knowledge-tracking new forms of regional development policy. *Geoforum*, 31(2), 209-218.

- Lakpetch, P., & Lorsuwannarat, T. (2012). Knowledge transfer effectiveness of university-industry alliances. *International Journal of Organizational Analysis*, 20(2), 128-186.
- Latour, B. (1999). On recalling ANT. *Actor network theory and after*, 17, 93-95.
- Leirvik, B. (2005). Dialogue and power: the use of dialogue for participatory change. *Ai & Society*, 19, 407-429.
- Leydesdorff, L., & Etzkowitz, H. (1996). Emergence of a Triple Helix of university—industry—government relations. *Science and Public Policy*, 23(5), 279-286.
- Lindlof, T. (1995). *Qualitative communication methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Lund, T., Rotvold, L. A., Skrøvset, S., Stjernstrøm, E., & Tiller, T. (2010). Dialogkonferansen som læringsarena og pedagogisk utviklingsverktøy. *Tidsskriftet FoU i praksis*, 4(1), 47-64.
- Lundvall, B.-Ä. (1992). *National Systems of Innovation*. London: Pinter Publishers.
- Lundvall, B.-Ä., & Johnson, B. (1994). The learning economy. *Journal of industry studies*, 1(2), 23-42.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Nonaka, I., Toyama, R., & Konno, N. (2000). SECI, *i> Ba</i> and Leadership: a Unified Model of Dynamic Knowledge Creation. *Long range planning*, 33(1), 5-34.*
- Prus, R. (1996). *Symbolic interaction and ethnographic research*. New York: State University of New York Press.
- Pålshaugen, Ø. (1999). *The end of organization theory?: language as a tool in action research and organizational development* (Vol. 5): John Benjamins Publishing.
- Pålshaugen, Ø. (2009). How to generate knowledge from single case research on innovation? *International Journal of Action Research*, 5(3).
- Regjeringen. (2006). Regjeringens nordområdestrategi. Oslo.
- Siachou, E., & Gkorezis, P. (2014). Do empowered employees absorb knowledge?: An empirical investigation of the effects of psychological empowerment dimensions on absorptive capacity. *Management Research Review*, 37(2), 130-151.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction* (3 ed.). London: Sage Publications.
- Spradley, J. P. (1979). *The ethnographic interview*. Chicago: Holt, Rinehart and Winston.
- Tsai, W. (2001). Knowledge transfer in intraorganizational networks: Effects of network position and absorptive capacity on business unit innovation and performance. *Academy of management journal*, 44(5), 996-1004.
- Tödtling, F., Asheim, B., & Boschma, R. (2013). Knowledge sourcing, innovation and constructing advantage in regions of Europe. *European Urban and Regional Studies*, 20(2), 161-169.
- Tödtling, F., & Trippel, M. (2005). *Research policy*, 34(8), 1203-1219.
- Verspagen, B. (2005). Innovation and economic growth. In J. Fagerberg, D. Mowery & R. Nelson (Eds.), *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford: Oxford University Press.
- Yin, R. (1994). *Case study research. Design and methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.